Studia Romologica 18/2025
ISSN 1689-4758
Strony 11–50
https://doi.org/10.68100/n61tj1yi

Historia Romów amerykańskich. Historyczne nieobecności i ich konsekwencje

Romani American history: Historical absences and their consequences

Ann Ostendorf | https://orcid.org/0000-0001-9421-9385 | ostendorf@gonzaga.edu
Wydział Historii, Gonzaga University

PIERWODRUK *Romani American history: Historical absences and their consequences*, „Romani Studies", 2024, t. 34, nr 1 (Liverpool University Press), CC BY 4.0

JAK CYTOWAĆ Ann Ostendorf, *Historia Romów amerykańskich. Historyczne nieobecności i ich konsekwencje*, „Studia Romologica", 2025, t. 18, s. 11–50.

ABSTRAKT Amerykańscy historycy wytworzyli „historyczną nieobecność" Romów, ignorując ich obecność w źródłach. To „u-nieobecnianie" (absence-ing) wynika z wpływu przestarzałych paradygmatów poznawczych. Zrozumienie tego zjawiska wymaga analizy samej dyscypliny historycznej oraz dziejów braku historyzacji tej grupy. Wykluczenie to uderza w cztery grupy: historyków obu Ameryk, badaczy Romów w Europie, romologów amerykańskich oraz samych Romów. Doświadczana przez nich krzywda narasta, systemowo utrwalając niesprawiedliwość epistemiczną.

SŁOWA KLUCZOWE Romowie amerykańscy; historia; historiografia; Ameryka Północna; Ameryka Południowa; Stany Zjednoczone; świat atlantycki; transatlantycki; nieobecność; milczenie; niesprawiedliwość epistemiczna

ABSTRACT American historians have created an historical absence by ignoring Romani people's presence in evidence from the past. The origins of this „absence-ing" are multifaceted and interrelated, but fundamentally stem from the continued influence of out-of-date and unprofessional ways of thinking and knowing. Examining and understanding „absence-ing" requires a consideration of the nature of the discipline of history as well as a history of the missing historicization of Romani Americans. The consequences of the „absence-ing" of Romani people from American histories have negatively and distinctively influenced four different groups of people: historians of the Americas; historians of Romani people in Europe; Romani studies scholars of the Americas who are not historians; and Romani Americans. The harm that each of these four groups experiences builds upon and influences the others. Epistemic injustice is thus perpetuated in linked ways.

KEYWORDS Romani Americans; history; historiography; North America; South America; United States; Atlantic World; trans-Atlantic; absence; silence; epistemic injustice

Data publikacji: 21.12.2025 | Data publikacji online: 16.10.2026
OPEN ACCESS
© 2025 Ann Ostendorf. Artykuł w otwartym dostępie na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 (CC BY 4.0)

Ann Ostendorf
Wydział Historii, Gonzaga University

Historia Romów amerykańskich. Historyczne nieobecności i ich konsekwencje

WSTĘP

Milczenia. Milczenia nawiedzają nas, badaczy. Instynktownie dążymy do wypełnienia przestrzeni, z których żadne dźwięki, żadne głosy nie dobiegają. Owa foniczna metafora inspirowała i wciąż inspiruje wielu badaczy romologicznych. Czy to poprzez „udzielanie głosu bezgłosym", „robienie miejsca dla większej liczby głosów", czy „wyrażanie własnego doświadczenia" – milczenie ukierunkowuje działanie. Ale co wtedy, gdy brak rezonansu wynika nie z braku wydobywających się dźwięków, lecz z nastawienia instrumentów służących do ich wychwytywania? Co, jeśli głosy były przez cały czas, lecz nikt nie słuchał, czy milczenie jest najlepszą metaforą?

Nieobecność – słowo o wiele mniej inspirujące niż słowo milczenie – lepiej wyraża sposób, w jaki zawodowi historycy obu Ameryk podchodzą do kwestii Romów[1]. Jednakże nieobecność zakłada potencjalną obecność[2], podobnie jak cisza sugeruje oczekiwany dźwięk, ponieważ – jak przypomina nam Michel-Rolph

[1] Zob. także refleksje Adriana Marsha na temat podobnych przyczyn i konsekwencji nieobecności historii Romów, lecz osadzonych w kontekście europejskim, raczej niż amerykańskim, zob. Adrian Marsh, *Research and the many representations of Romani identity*, „Roma Rights Quarterly", 2007, nr 3, s. 22–26 oraz, w kontekście brytyjskim, Jodie Matthews, *Where are the Romanies? An absent presence in narratives of Britishness*, „Identity papers: A Journal of British and Irish Studies", 2015, t. I, nr 1. Używam terminu „Romowie", pisząc we własnym imieniu, ponieważ stał się on najczęściej stosowanym wyrażeniem naukowym, choć nie ma co do niego powszechnej zgody, i mimo że współczesne wspólnoty mają różne preferencje. Odnosząc się do aktorów historycznych, zachowałam terminy historyczne, np. *Ciganos*, *Gitana/os* lub *Bohémiens*. We wszystkich cytowanych tekstach pozostawiono te terminy jak w oryginale.

[2] Zoltán Boldizsár Simon, *History in times of unprecedented change: A theory for the 21st century*, Bloomsbury, Nowy Jork 2019, s. 69; Lisa Brooks, *The common pot: The recovery of native space in the northeast*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2018; Severen Fowles, *People without things*, w: *An anthropology of absence: Materializations of transcendence and loss*, red. Mikkel Bille, Frida Hastrup, Tim Flohr, Springer, Nowy Jork 2010, s. 25–26.

Główny korytarz archiwum Nowojorskiej Biblioteki Publicznej, 1875 r. Źródło: Kolekcja cyfrowa, The New York Public Library.

Trouillot – „nieobecności […] nie są ani neutralne, ani naturalne. Są one tworzone”[3]. Jak pokazali on i inni historycy, znacznie łatwiej usłyszeć jest niesłyszane, niż wywołać niebyłe[4]. W swojej pracy o brytyjskich Romach Jodie Matthews swoim „naleganiem na ‘nieobecną obecność’ w przeciwieństwie do samej ‘nieobecności’” podkreśla ciche istnienie tych, których przedstawiono jako brakujących w narracjach narodowych[5].

Podobnie historycy amerykańscy wytworzyli historyczną nieobecność, ignorując obecność Romów w świadectwach przeszłości. Zrobiono z Romów „nieobecnymi” w dorobku naukowym historyków obu Ameryk[6]. Choć byli oni obecni w Amerykach począwszy od roku 1498[7], i choć ślady życia Romów zachowały się w zapisach z różnych czasów i miejsc, zawodowi historycy nie włączyli ich do opowiadanych przez siebie historii. Wykreowali oni tę historyczną nieobecność – pomimo obecności Romów w amerykańskiej przeszłości. Owo „u-nieobecnianie” domaga się się zatem wyjaśnienia. Skoro Romowie żyją w obu Amerykach od stuleci, dlaczego zawodowi historycy tak rzadko uwzględniali ich w pisanych przez siebie dziejach? A co ważniejsze – zwłaszcza w tym numerze poświęconym cnocie i wadzie epistemicznej (rozumianych tutaj jako względny wpływ systemu wiedzy na rozkwit jego podmiotów) – jakie są konsekwencje tego zaniedbania ze strony historyków kontynentu?

Źródła „u-nieobecniania” Romów w historiach Ameryki są wieloaspektowe, lecz wzajemnie powiązane. Wynikają one z utrzymującego się wpływu, jaki na prace współczesnych badaczy wywierają przestarzałe i nieprofesjonalne formy myślenia oraz poznania. Jak przekonująco argumentowała przed ponad dwoma dekadami Kate Trumpener, Romowie zostali umieszczeni „poza zapisem historycznym i poza czasem historycznym”. Zachodni uczeni na przestrzeni minionych stuleci uczynili ich ludem „bez” historii – w obu znaczeniach tego słowa – „zakotwiczonym w wiecznym teraz” [8]. Adrian Marsh dodaje: „Idea, że Cyganie mają

[3] Michel-Rolph Trouillot, *Silencing the past: Power and the production of history*, Beacon Press, Boston 2015, s. 48; Daniel K. Richter, *Creatively anachronic grammars of power*, „Journal of the Early Republic”, 2023, t. XLIII, nr 1, s. 158.

[4] Marisa J. Fuentes, *Dispossessed lives: Enslaved women, violence, and the archive*, University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2016.

[5] Jodie Matthews, *op. cit.*, s. 80.

[6] Chociaż niniejszy artykuł dotyczy wyłącznie prac zawodowych naukowców, należy zauważyć, że „różnorodność podmiotów pamięci, w tym aktywistów pamięci, którzy nie przestrzegają żadnego protokołu i są wolni od ślepych plamek wiedzy akademickiej”, jest wymagana do uzyskania możliwie najpełniejszej wiedzy o przeszłości. Jak zwięźle ujęli to Fahoum i Dubnov: „Przeszłość jest zbyt cenna, by pozostawić ją w rękach historyków”; zob. Basma Fahoum, Arie M. Dubnov, *Agnotology in Palestine/Israel: Tantura and the Teddy Katz affair twenty years on*, „American Historical Review”, 2023, t. CXXVIII, nr 1, s. 382.

[7] Antonio Gómez Alfaro, Elisa Maria Lopes da Costa, Sharon Sillers Floate, *Deportaciones de gitanos*, Centre de recherches tsiganes, Madryt 1999, s. 10.

[8] Kate Trumpener, *The time of the Gypsies: A „people without history” in the narratives of the west*, „Critical Inquiry”, 1992, t. XVIII, nr 4, s. 860.

niewiele historii, była niezwykle wpływowa i leży u podstaw części błędnych wyobrażeń, jakie mają o nich ludy niecygańskie”[9]. Niesprawiedliwość epistemiczna będzie nadal dotykać amerykańskich Romów, o ile badacze nie uwolnią się od tych korzeni. Zbadanie i zrozumienie tego wymaga rozważenia historii jako dyscypliny, a także historii samego braku historyzacji Romów amerykańskich.

Konsekwencje „u-nieobecniania” Romów w historiach Ameryki negatywnie wpływają na cztery różne grupy ludzi, na każdą z nich w sposób swoisty. Po pierwsze, ogranicza to *historyków obu Ameryk*, a tym samym zrozumienie amerykańskiej przeszłości w jej pełni i złożoności. To z kolei ogranicza wiedzę, jaką wszyscy mieszkańcy obu Ameryk posiadają o własnej przeszłości i o miejscu, jakie Romowie zajmują w tej historii. Po drugie, stanowi to ograniczenie dla *historyków badających dzieje Romów w Europie*. W zetknięciu z amerykańskimi historiografiami, uwzględniającymi Romów, mogliby oni skorzystać metodologicznie, kontekstualnie, komparatywnie i kolaboracyjnie. Po trzecie, ogranicza to *romologów obu Ameryk, którzy nie są historykami*. Większość badaczy zjawisk współczesnych ugruntowuje swoją pracę w realiach przeszłości. Kiedy zawodowi historycy nie dostarczają spójnych historii, nie-historycy zmuszeni są czerpać wiedzę o przeszłości z innych dostępnych źródeł. I po czwarte, było to i pozostaje szkodliwe dla samych *Romów amerykańskich*, którzy zostali zepchnięci do sfery postaci fikcyjnych, skoro brakuje im prawomocnego miejsca w dostępnych narracjach historycznych[10]. Krzywda, jakiej doznaje każda z tych czterech grup, narasta i oddziałuje na pozostałe. Niesprawiedliwość epistemiczna jest zatem utrwalana w systemie naczyń połączonych.

ROLA HISTORII

My, historycy, studiujemy przeszłość. Możemy robić to z różnych powodów i przy użyciu rozmaitych technik, lecz badanie przeszłości – a ściślej, badanie dostępnych nam w teraźniejszości śladów przeszłości – stanowi podwalinę wszelkiego dorobku historycznego[11]. Chociaż w środowisku historycznym trwa debata o roli współczesnych uwarunkowań w formułowaniu naszych pytań, niewielu zawodowych historyków podważałoby centralne znaczenie przeszłości jako głównego przedmiotu naszego dociekania[12]. Mimo, że historycy piszą w teraźniejszości i dla teraźniejszości, ci, którzy przyszli przed nami, pozostają naszą główną troską.

[9] Adrian Marsh, *op. cit.*, s. 23.
[10] Kate Trumpener, *op. cit.*, s. 860–861, 884; Florencia Ferrari, Martin Fotta, *Brazilian gypsiology: A view from anthropology*, „Romani Studies”, 2014, t. XXIV, nr 2, s. 113.
[11] Mark Donnelly, Claire Norton, *Doing history*, wyd. II, Routledge, Nowy Jork 2021, s. 6.
[12] James H. Sweet, *Is history history? Identity politics and teleologies of the present*, „Perspectives on History” 2022; Jonathan Wilson, *What AHA president James Sweet got wrong and right*, „Clio and the Contemporary: The Past is Present”, 2022; *What is history now: How the past and present speak to each other*, red. Helen Carr, Suzanna Lipscomb, Orion, Londyn 2021.

Ta temporalna orientacja może wydawać się ograniczeniem, lecz jedynie wtedy, gdy praca historyków pozostaje w izolacji. Jeśli uprawianie historii jest niczym więcej niż gromadzeniem większej ilości wiedzy o przeszłości, dyscyplina ulega stagnacji. Kiedy jednak praktykowana jest w partnerstwie z innymi dyscyplinami, historia dodaje nowy wymiar epistemologiom dla których przeszłość jest kwestią peryferyjną. Metoda historyczna łagodnie skłania badaczy innych dziedzin do przedkładania uwikłań czasowych nad autonomiczne przedmioty badania. Poszukiwanie Romów amerykańskich *w* historii, zamiast poszukiwania historii *o* Romach amerykańskich, stanowi odejście od esencjalizmu. Na przykład włączenie Romów do amerykańskich historii rasy, kolonizacji i nowoczesności (by wymienić tylko kilka obszarów) może pozwolić na rozważanie Romów w trwających i bardziej wszechstronnych rozmowach o rasie, kolonizacji i nowoczesności w teraźniejszości. Wówczas badania bardziej bezpośrednio odnoszące się do kwestii współczesnych zyskują na głębi, złożoności i mogą wyrządzać mniej szkody.

By z powodzeniem uprawiać historię, niezbędne jest raptem kilka rzeczy. Historycy potrzebują dostępnych w teraźniejszości śladów przeszłości, dających się osadzić w kontekście; nazywa się to często archiwum, które może, lecz nie musi, być fizyczną kolekcją dokumentów. Potrzebują także pokaźnego zbioru prac innych historyków, na których można budować i z którymi można prowadzić dialog; zwykle określa się to mianem historiografii. Wreszcie potrzebują historycy odbiorców dla konstruowanych przez siebie narracji – podczas gdy bezpośrednimi odbiorcami są zazwyczaj inni historycy (a przynajmniej inni akademicy), ostatecznymi odbiorcami są publiczności, w których ich prace ostatecznie znajdują oddźwięk. Historycy formują grunt dla dziennikarstwa, prawoznawstwa, polityki publicznej, sztuki, krytyki kulturowej, aktywizmu i innych dziedzin.

BRAKUJĄCA HISTORYZACJA HISTORII ROMÓW AMERYKAŃSKICH

Podobnie jak niektóre twierdzenia i opowieści o przeszłości mogą być „ahistoryczne" (to znaczy „weryfikowalnie nieprawdziwe"), to, co nazywam „ahistoriografią", może rozwinąć się, gdy istnieje tradycja naukowa dotycząca przeszłości, która nie została zbudowana przy użyciu przyjętych metodologii historycznych. „Ahistoriografie" mogą powstać, gdy brak rzeczywistej historiografii jest odczuwalny tak silnie, że skłania innych do wypełnienia pustki. Moje ukucie tego terminu przypomina „anarchiwum" Lii Brozgal, w którym „przedrostek an- może oznaczać zarówno »bez«, jak i »nie«", i które opisuje „buntowniczy zbiór tekstów kulturowych", wlewających się w pustą przestrzeń i „uprawiających historię" inaczej[13]. „Ahistoriografia" to buntowniczy korpus narracji jako takich, który rozwinął się w procesie „surogacji" i poprzez „próby wpasowania

[13] Lia Brozgal, *Absent the archive: Cultural traces of a massacre in Paris, 17 October 1961*, Liverpool University Press, Liverpool 2020, s. 5, 26.

zadowalających alternatyw" w „rzeczywiste lub postrzegane luki"[14]. Fakt, że historycy obu Ameryk nie uwzględnili Romów w tworzonych przez siebie historiach[15], w fundamentalny sposób spowodował powstanie tej „ahistoriografii".

Pierwsze prace o Romach w obu Amerykach zostały napisane przez grupę pasjonatów, dziś powszechnie określanych jako „cyganolodzy"[16]. Mierząc się z zagadnieniami z przełomu XIX i XX wieku z całym bagażem założeń swojej epoki i pozycji społeczno-kulturowych, zapoczątkowali i rozprzestrzenili znaczną część informacji o amerykańskich Romach, które konsumowane były tak przez ciekawych ekspertów, jak i amatorów. Choć badacze mogą uznać ich komentarze lingwistyczne i etnologiczne za użyteczne, ich próby historyczne są dla współczesnych historyków w dużej mierze nieprzydatne. Owi „cyganolodzy" rzadko podawali swoje źródła dotyczące historii Romów amerykańskich, czyniąc niemożliwą weryfikację nawet ich własnych twierdzeń faktograficznych[17].

To, że niewielu historyków obu Ameryk podejmuje próbę krytycznej analizy twierdzeń „cyganologów" w ramach nowszych zagadnień historiograficznych profesji – takich jak stosunki pracy i klasy; imigracja, rasa i prawa obywatelskie, krytyki feministyczne, transnarodowe powiązania atlantyckie i pacyficzne, postkolonializm i tubylczość, czy wreszcie *critical cultural turn* – odizolowało historię

[14] Joseph Roach, *Cities of the dead: Circum-Atlantic performance*, Columbia University Press, Nowy Jork 1996, s. 2.

[15] William G. Lockwood, Sheila Salo, *Gypsies and Travelers in North America: An annotated bibliography*, The Gypsy Lore Society, Cheverly 1994, s. 6.

[16] David Mayall, *Gypsy Identities 1500–2000*, Routledge, Nowy Jork 2004, s. 162–179.

[17] Niewyczerpującą listę „cyganologów", którzy wspominali o Romach północnoamerykańskich, znaleźć można w bibliografii Lockwooda i Salo, zob. pozycje: George F. Black, *A Gypsy bibliography*, Bernard Quaritch, Londyn 1914; Irving Brown, *Gypsy fires in America*, Harper & Brothers, Nowy Jork 1924; Henry T. Crofton, *Early annals of the Gypsies in England*, „Journal of the Gypsy Lore Society", 1888, t. I, nr 1; Francis Hindes Groome, *Gypsy folk-tales*, Hurst and Blackett, Londyn 1899; Charles G. Leland, *The Gypsies*, Houghton, Mifflin and Co., Boston 1882; Elizabeth Robins Pennell, *To Gipsyland*, The Century Co., Nowy Jork 1893; John Dyneley Prince, *The English-Rommany jargon of the American roads*, „Journal of the American Oriental Society", 1907, t. XXVIII; Henry W. Shoemaker, *The language of the Pennsylvania German Gypsies*, „American Speech", 1926, t. I, nr 11; *Idem*, *Origins of the Pennsylvania German Gypsies*, „Journal of the Gypsy Lore Society", 1929, t. VIII, nr 1; Walter Simson, *A history of the Gipsies: With specimens of the Gipsy language*, Sampson Low, Son, and Marston, Londyn 1865; Albert Thomas Sinclair, *American Gypsies*, „Bulletin of the New York Public Library", 1917, t. XXI; T.W. Thompson, *The ceremonial of the English Gypsies*, „Folk-Lore", 1913, t. XXIV, nr 3; Richardson Wright, *Hawkers and walkers in early America*, J.B. Lippincott Company, Filadelfia 1927. Wczesne prace na temat Brazylii zob. Alexandre José de Mello Moraes Filho, *Os Ciganos no Brasil: Contribuição ethnographica*, B.L. Garnier, Rio de Janeiro 1886 i F. Adolpho Coelho, *Os Ciganos de Portugal: Com um estudo sobre o calão*, Imprensa Nacional, Lizbona 1892, zwłaszcza Dodatek II. Większość ich prac miała charakter etnologiczny lub językoznawczy, tj. opisywali lub dokumentowali to, co zaobserwowali lub usłyszeli. Kiedy opisywali przeszłość wykraczającą poza ich bezpośrednie doświadczenia, rzadko odnotowywali skąd pochodziły ich informacje. Wyjątkiem są sytuacje, w których przytaczali wypisy ze źródeł – wówczas jednak rzadko umieszczali je w kontekście historycznym.

Romka na Bowery Street, Manhattan (1950). Fot. Angelo Rizzuto, ze zbiorów Library of Congress.

Romów od rozwoju amerykańskiej profesji historycznej. Historie Romów amerykańskich pozostają uwięzione w przeszłości, wciąż nieodzyskane przez historyków obu Ameryk. Fakt, że większość prób opracowania systematycznej historii Romów amerykańskich liczy sobie blisko wiek, utrudnia sprawne włączenie Romów do współczesnej amerykańskiej nauki historycznej. Tak więc niepowodzenie w wykroczeniu poza spuściznę „cyganologów" jest zarówno przyczyną, jak i skutkiem nieobecności Romów we współczesnych historiach amerykańskich oraz wynikającej z tego „ahistoriografii". Krąg ten okazuje się być trudny do przerwania.

Poza niepowodzeniem w przezwyciężeniu dziedzictwa tekstów „cyganologów", powściągliwość historyków we wpisywaniu Romów w swoje historie wynika z wielu współzależnych czynników. Niektóre z nich są całkiem uzasadnione, inne mniej. Rozproszone, skąpe i różniące się ciężarem źródła mogą zniechęcać historyków do podejmowania badań związanych z Romami amerykańskimi. Presja publikowania ukierunkowuje pracę (szczególnie młodych badaczy) i prowadzi do zadawania pytań historycznych z myślą o konkretnych archiwach. Wiele archiwów zostało stworzonych z określonych powodów i pozostaje zorganizowanych w sposób, który – choć stopniowo się to zmienia – ukrywa pewne doświadczenia, a tym samym naturalizuje i utrwala przemoc państwową. Romowie amerykańscy, jeśli w ogóle jako tacy identyfikowani są w dokumentach, często znajdują się w zbiorach związanych z zachowaniami o charakterze kryminalnym właśnie dlatego, że takie dokumenty regulacyjne były obficie tworzone i zachowywane. Bezkrytyczne przyjęcie podsuwanego przez archiwalne źródła obrazu amerykańskich Romów byłoby kontynuacją owego ukrywania lub przemocy, bez decydującego rozpoznania, dlaczego takie archiwa w ogóle powstały[18]. Choć istnieją źródła do pisania historii Romów amerykańskich, kwestie systemowe hamują wysiłki badaczy.

Ponadto przekonania, jakie historycy amerykańscy wyznawali (i często nadal wyznają) na temat Romów, uniemożliwiają postrzeganie ich jako ludu, który może być poddany historyzacji lub który zasługuje na traktowanie historyczne. W swojej bibliografii zatytułowanej *Gypsies and Travelers of North America* William Lockwood i Sheila Salo zauważyli, że „wykwalifikowani historycy poniechali zniechęcającego zadania studiowania historii grup cygańskich w Ameryce Północnej. Historia tych grup została pozostawiona autorom prac ogólnych z mniej niż zadowalającymi rezultatami" [19]. Niewiele się zmieniło w dekadach, które upłynęły od ich publikacji. Bez profesjonalnej historiografii, na której mogliby się oprzeć, historycy – jak inni – pozostają bez wątpienia pod wpływem popularnych historii o Romach. Wiele z nich jest pełnych nieścisłości faktograficznych, nieliczne

[18] Kenneth William Lee, *Visions of Esmeralda Lock: Epistemic injustice, „the Gypsy woman", and Gypsilorism*, „Critical Romani Studies", 2022, t. V, nr 1; Lara Putnam, *The transnational and the text-searchable: Digitized sources and the shadows they cast*, „American Historical Review", 2016, t. CXXI, nr 2, s. 389–394; Ann Laura Stoler, *Along the archival grain: Epistemic anxieties and colonial common sense*, Princeton University Press, Princeton 2010.
[19] William G. Lockwood, Sheila Salo, *op. cit.*, s. 6.

historyzują Romów amerykańskich, praktycznie żadna nie została napisana przez zawodowego historyka[20]. Popularna historia Romów amerykańskich zajmuje się kwestiami pochodzenia, kultury i granic grup etnicznych. Jak bada w innym miejscu tego numeru Martin Fotta, następuje wówczas „schematyczna repetycja", która tworzy „swego rodzaju odcieleśnioną »prawdę«" i „zapominanie" bezpośredniości, złożoności i przygodności wszystkich przeżytych w przeszłości żyć.

Ta „ahistoriografia" powstała także z powodu braku zaangażowania historyków amerykańskich w inne dyscypliny i historie innych miejsc. Za jego pośrednictwem mogliby oni zetknąć się z pracami naukowymi na temat współczesnych Romaów amerykańskich (część z nich jest omówiona poniżej), a tym samym dostrzec potrzebę prześledzenia tego, co było „przed teraz" dla owych innych badań i historii. Ponadto, gdyby historycy obu Ameryk określili zakres swoich dociekań z mniej nacjonalistycznym nastawieniem, mogliby dowiedzieć się o Romach z historii Europy i innych regionów (znowu, więcej na ten temat poniżej). Historycy Stanów Zjednoczonych są szczególnie odizolowani od nauki o Amerykach w szerszym sensie, podczas gdy historycy obu kontynentów amerykańskich rzadko rozważają swój dorobek w relacji do Europy czy Azji[21].

Przykład z historii Wielkiej Brytanii może posłużyć jako pomocne porównanie do pełnego naświetlenia nieobecności Romów w historiografiach amerykańskich. Niedawno Becky Taylor i Jim Hinks opublikowali artykuł zatytułowany *What field? Where? Bringing Gypsy, Roma and Traveller History into View*. Tekst ten oferuje historiografię tych populacji w celu zapewnienia „niespecjaliście zrozumienia kluczowych prac naukowych i debat w tym polu". Argumentuje także, że „nie wystarczy, by te historie pozostawały jedynie troską badaczy »romskich«", a tym samym istniały w dużej mierze w oderwaniu zarówno od historii głównego nurtu, jak i historii innych populacji mniejszościowych Wielkiej Brytanii"[22]. Cele te są godne pochwały, ale niemożliwe do przeniesienia na grunt Ameryk, a co dopiero któregokolwiek odrębnego narodu amerykańskiego. Choć w amerykańskiej historiografii pojawiały się rozproszone wzmianki i kilka artykułów o Romach, brak tam czegoś, co choćby w przybliżeniu przypominało historiografię amerykańskich Romów. Nie ma „kluczowych dzieł naukowych". Nie ma „debat". Z pewnością nie ma żadnej „dziedziny".

Historycy amerykańscy, gdy napotykają Romów w archiwach, zdają się albo ignorować ich romską tożsamość, albo nie wiedzą, co z nią zrobić. Gdyby historycy rasy, pracy, imigracji czy praw obywatelskich (by wymienić tylko kilka

[20] Zaledwie dwa popularne przykłady zob. https://en.wikipedia.org/wiki/Romani_Americans; https://www.everyculture.com/multi/Du-Ha/Gypsy-Americans.html. Niedawna historia nieakademicka zob. Martha Aladjem Bloomfield, *Romanies in Michigan*, Michigan State University Press, East Lansing 2019.

[21] Lisa Lowe, *The intimacies of four continents*, Duke University Press, Durham 2015, s. 37.

[22] Becky Taylor, Jim Hinks, *What field? Where? Bringing Gypsy, Roma and Traveller history into view*, „Cultural and Social History", 2021, t. XVIII, nr 3, s. 629.

specjalizacji) uwzględnili Romów w swoich dociekaniach, bez wątpienia wyłoniłyby się nieznane dotąd niuanse w każdym z obszarów amerykańskiej przeszłości. Podczas gdy historycy zajmujący się Romami poza obszarem obu Ameryk także regularnie ubolewają nad luką badawczą w odniesieniu do niektórych okresów historycznych[23], rozmiar i zakres amerykańskiej profesji historycznej ujawnia rozległość tej nieobecności w całej swojej skali.

OGRANICZENIA DOTYKAJĄCE HISTORYKÓW OBU AMERYK

Poniższe stanowi przegląd historycznych odniesień do Romów amerykańskich, wraz ze wskazaniem – na przykładach z moich własnych badań – w jaki sposób historie obu Ameryk mogłyby stać się pełniejsze. Przykłady te ilustrują niewątpliwie jedynie ułamek historycznego „u-nieobecniania", lecz dotykają kierunków badań, które historycy obecnie eksplorują, i pokazują, jak umieszczenie Romów w tych ramach mogłoby znacząco wzbogacić nasze rozumienie życia romskiego w przeszłości. Choć to zdecydowanie za mało, by złożyć się mogło na historiografię Romów amerykańskich – studia są zbyt odizolowane i ze sobą niepołączone – to, co istnieje, dowodzi, że historię amerykańskich Romów da się napisać. Wspomniane wcześniej przeszkody można jednak przezwyciężyć.

Praktycznie wszystkie studia historyczne opublikowane w języku angielskim (a są to wyłącznie studia o objętości artykułu) dotyczące Romów w obu Amerykach ujmują temat w kontekście transatlantyckim. Jest to logiczne ze względu na mobilność Romów w świecie atlantyckim, bogactwo pola historii atlantyckiej oraz fakt, że historycy mogą uzupełniać ograniczone źródła skoncentrowane na Ameryce – tymi z innych miejsc. Przykłady obejmują pracę Billa Donovana *Gypsies in Early Modern Portugal and Brazil* w „Journal of Social History"[24], artykuł Martina Fotty *Ciganos in Brazil*[25], badanie Rafaela Buhigasa Jiméneza dotyczące argentyńskiej imigracji[26] oraz studium Adèle Sutre na temat transnarodowych przemieszczeń (zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie) rozszerzonej rodziny Toshoron

[23] Richard Pym, *Lives at the margin: Spain's Gypsies and the law in the late sixteenth and early seventieth centuries*, w: *The Routledge Hispanic studies companion to early modern Spanish literature and culture*, red. Rodrigo Cacho Casel, Caroline Egan, Routledge, Londyn 2022, s. 553–567; Stephan Steiner, *Combating the hydra: Violence and resistance in the Habsburg Empire, 1500–1900*, Purdue University Press, West Lafayette 2023, s. 91, 104.

[24] Bill M. Donovan, *Changing perceptions of social deviance: Gypsies in early modern Portugal and Brazil*, „Journal of Social History", 1992, t. XXVI, nr 1, s. 33–53.

[25] Martin Fotta, *The figure of the Gypsy (Cigano) as a signpost for crises of the social hierarchy (Bahia, 1590s–1900)*, „International Review of Social History", 2020, t. LXV, nr 2.

[26] Rafael Buhigas Jiménez, *The „official" Roma immigration to Argentina through the case of Rom migrants by sea between 1911 and 1947*, „International Journal of Roma Studies", 2021, t. III, nr 3, s. 216–242.

na początku XX wieku[27]. Niedawna rozprawa i artykuł Dalena Wakeleya-Smitha[28] sugerują możliwe wzmożenie tego naukowego strumyczka. Poza moimi artykułami na temat Romów kolonialnej Ameryki Północnej w Luizjanie[29], Maryland[30] i Wirginii[31], nie ma innych akademickich opracowań historii amerykańskich Romów opublikowanych w języku angielskim.

W języku hiszpańskim dorobek Manuela Martíneza Martíneza[32] rozważa sytuację hiszpańskich *Gitana/os*, w epoce kolonialnej, choć jego praca dotyczy bardziej hiszpańskich prób utrzymania ich z dala od Ameryk, niż romskich doświadczeń tamże. Podobnie, kompilacja źródeł pierwotnych, traktujących o deportacjach romskich do hiszpańskich, portugalskich i brytyjskich kolonii, autorstwa Antonio Gómeza Alfaro, Elisy Marii Lopes da Costy i Sharon Sillers Floate[33], zawiera liczne przykłady deportowanych jednostek i praw, na podstawie których ich wygnano. Dostarcza ona jednak niewiele kontekstu historycznego rzucającego światło na te świadectwa. Gómez Alfaro[34] i Costa[35] napisali także inne prace związane

[27] Adèle Sutre, *„They give a history of wandering over the world": A Romani clan's transnational movement in the early 20th century*, „Quaderni Storici", 2014, t. XLIX, nr 2.

[28] Dalen C.B. Wakeley-Smith, *They came like Gypsies in the night: Immigration regimes, race, and Romani representations in New York City 1890–1960*, [praca doktorska, University of Michigan 2022]; *Idem*, *„The one primitive people who contact with civilization has failed to exterminate": New York and „Gypsy" madness in the 1920s*, „Journal of American Ethnic History", 2023, t. XLIII, nr 1, s. 67–87.

[29] Ann Ostendorf, *"To get himself out of slavery": Escape, justice, and honor in the life of a colonial French Louisiana Bohemian (Gypsy)*, „Frühneuzeit-Info", 2020, t. XXXI; *Eadem*, *Louisiana Bohemians: Community, race, and empire*, „Early American Studies", 2021, t. XIX, nr 4; *Eadem*, *Louisianští Romové: Konstrukce rasy v koloniálním Karibiku*, „Romano Džaniben", 2021, t. XXVIII, nr 1.

[30] *Eadem*, *Contextualizing American Gypsies: Experiencing criminality in the colonial Chesapeake*, „Maryland Historical Magazine", 2018, t. CXIII.

[31] *Eadem*, *"An Egiptian and noe Xtian woman": Gypsy identity and race law in early America*, „Journal of Gypsy Studies", 2017, t. I, nr 1; *Eadem*, *Racializing American "Egyptians": Shifting legal discourse, 1690s–1860s*, „Critical Romani Studies", 2019, t. II, nr 2.

[32] Manuel Martínez Martínez, *Los gitanos y las Indias antes de la pragmática de Carlos III (1492–1783)*, „O Tchatchipen", 2004, nr XLVIII; *Idem*, *The Gypsies and the prohibition of moving to the Spanish Indies*, „Revista de la CECEL", 2010, nr 10.

[33] Antonio Gómez Alfaro, Elisa Maria Lopes da Costa, Sharon Sillers Floate, *Deportaciones de gitanos*, Centre de recherches tsiganes, Madryt 1999.

[34] Antonio Gómez Alfaro, *La polemica sobre la deportacion o los gitanos a las colonias de America*, „Cuadernos Hispanoamericanos", 1982, nr 386; Elisa Maria Lopes da Costa, *A família Cigana e o povoamento do Brasil: Uma história singular*, w: *Sexualidade, família, e religião na colonização do Brasil*, red. Maria Beatriz Nizza da Silva, Livros Horizonte, Lizbona 2001, s. 223–232; *Eadem*, *Contributos Ciganos para o povoamento do Brasil (Séculos XVI–XIX)*, „Arquipélago", 2005, t. II, nr 9, s. 153–181.

[35] Antonio Gómez Alfaro, *La polemica sobre la deportacion o los gitanos a las colonias de America*, „Cuadernos Hispanoamericanos", 1982, nr 386; Elisa Maria Lopes da Costa, *A família Cigana e o povoamento do Brasil: Uma história singular*, w: *Sexualidade, família, e religião na colonização do Brasil*, red. Maria Beatriz Nizza da Silva, Livros Horizonte, Lizbona 2001; *Eadem*, *Contributos Ciganos para o povoamento do Brasil (Séculos XVI–XIX)*, „Arquipélago", 2005, t. II, nr 9.

Fragment debaty w Senacie USA nad Civil Rights Act (1866). Senator John Conness z Kalifornii odpiera w niej argumenty senatora Edgara Cowana, sprzeciwiającego się nadaniu obywatelstwa osobom o nieeuropejskim pochodzeniu. Tłumaczenie obok. Źródło: „Congressional Globe", 30 maja 1866 [baza danych: hathitrust.org].

tional decision, undoubtedly.

Mr. CONNESS. Those laws have been tested in our own courts, and when passed under the influence of public feeling there they have been declared again and again by the supreme court of the State of California to be void, violative of our treaty obligations, an interference with the commerce of the nation. Now, then, I beg the honorable Senator from Pennsylvania, though it may be very good capital in an electioneering campaign to declaim against the Chinese, not to give himself any trouble about the Chinese, but to confine himself entirely to the injurious effects of this provision upon the encouragement of a Gypsy invasion of Pennsylvania. I had never heard myself of the invasion of Pennsylvania by Gypsies. I do not know, and I do not know that the honorable Senator can tell us, how many Gypsies the census shows to be within the State of Pennsylvania. The only invasion of Pennsylvania within my recollection was an invasion very much worse and more disastrous to the State, and more to be feared and more feared, than that of Gypsies. It was an invasion of rebels, which this amendment, if I understand it aright, is intended to guard against and to prevent the recurrence of. On that occasion I am not aware, I do not remember that the State of Pennsylvania claimed the exclusive right of expelling the invaders, but on the contrary my recollection is that Pennsylvania called loudly for the assistance of her sister States to aid in the expulsion of those invaders—did not claim it as a State right to exclude them, did not think it was a violation of the sovereign rights of the State when the citizens of New York and New Jersey went to the field in Pennsylvania and expelled those invaders.

But why all this talk about Gypsies and Chinese? I have lived in the United States for now many a year, and really I have heard more about Gypsies within the last two or three months than I have heard before in my life. It cannot be because they have increased so much of late. It cannot be because they have been felt to be particularly oppressive in this or that locality. It must be that the Gypsy element is to be added to our political agitation, so that hereafter the negro alone shall not claim our entire attention. Here is a simple declaration that a score or a few score of human beings born in the United States shall be regarded as citizens of the United States, entitled to civil rights, to the right of equal defense, to the right of equal punishment for crime with other citizens; and that such a provision should be deprecated by any person having or claiming to have a high humanity passes all my understanding and comprehension.

Mr. President, let me give an instance here

CONNESS: Prawa te zostały poddane próbie w naszych sądach; i choć uchwalono je pod wpływem tamtejszych nastrojów społecznych, Sąd Najwyższy stanu Kalifornia raz za razem uznawał je za nieważne, naruszające nasze zobowiązania traktatowe i ingerujące w handel ogólnokrajowy. A zatem błagam szanownego Senatora z Pensylwanii – chociaż wygłaszanie tyrad przeciwko Chińczykom może stanowić bardzo dobry kapitał w kampanii wyborczej – aby nie kłopotał się Chińczykami, lecz ograniczył się całkowicie do szkodliwych skutków, jakie ten przepis rzekomo wywiera na zachęcanie do cygańskiej inwazji na Pensylwanię. Sam nigdy nie słyszałem o inwazji Cyganów na Pensylwanię. Nie wiem i nie sądzę, by szanowny Senator potrafił nam powiedzieć, ilu Cyganów wykazuje spis powszechny w granicach stanu Pensylwania. Jedyną inwazją na Pensylwanię, jaką sobie przypominam, była inwazja znacznie gorsza i bardziej katastrofalna dla stanu, której należało się bać – i bano się – bardziej niż Cyganów. Była to inwazja rebeliantów, przed którą ta poprawka – jeśli dobrze ją rozumiem – ma chronić i której powtórzeniu ma zapobiegać. Nie jest mi wiadomo, nie pamiętam, aby przy tamtej okazji stan Pensylwania rościł sobie wyłączne prawo do wypędzenia najeźdźców; wręcz przeciwnie, przypominam sobie, że Pensylwania głośno wzywała pomocy swoich siostrzanych stanów, by pomogły w wypędzeniu tych najeźdźców. Nie rościła sobie tego jako prawa stanowego do ich wykluczenia, nie uważała za naruszenie suwerennych praw stanu faktu, że obywatele Nowego Jorku i New Jersey ruszyli na pole walki w Pensylwanii i wypędzili owych najeźdźców. Lecz po co to całe gadanie o Cyganach i Chińczykach? Mieszkam w Stanach Zjednoczonych od wielu już lat i doprawdy słyszałem więcej o Cyganach w ciągu ostatnich dwóch lub trzech miesięcy, niż przez całe moje dotychczasowe życie. Nie może to wynikać z tego, że ich liczba tak bardzo ostatnio wzrosła. Nie może to wynikać z tego, że odczuwano ich jako szczególnie uciążliwych w tej czy innej miejscowości. Musi to oznaczać, że element cygański ma zostać dodany do naszej agitacji politycznej, tak aby odtąd Murzyni nie pochłaniali całej naszej uwagi. Mamy tu prostą deklarację, że kilkudziesięciu ludzi urodzonych w Stanach Zjednoczonych będzie uważanych za obywateli Stanów Zjednoczonych, uprawnionych do praw obywatelskich, do prawa do równej obrony, do prawa do równej kary za przestępstwa na równi z innymi obywatelami; i to, że taki przepis powinien być potępiany przez jakąkolwiek osobę posiadającą lub twierdzącą, że posiada wysokie poczucie humanitaryzmu, przechodzi moje wszelkie pojęcie i zrozumienie.

z obiema Amerykami. Dwie krótkie relacje i praca dyplomowa oparte na aktach inkwizycyjnych Nowej Hiszpanii wskazują na możliwość badania *Gitanos* w ujęciu historycznym[36]. Jeszcze jedna historia o bardziej narodowej optyce, autorstwa Carlosa Pardo-Figueroa Thaysa[37] o Romach w Peru, to głównie podsumowanie nawiązań do tego kraju w innych opublikowanych źródłach wtórnych. Dostępny w druku referat konferencyjny Pétera Torbágyiego[38] o latynoamerykańskim użyciu słowa *húngaros* dopełnia tę historiografię.

Skąpa liczba tych publikacji doprowadziła Fernandę Baroco i Davida Lagunasa, antropologów dokonujących przeglądu skąpego piśmiennictwa o Romach w meksykańskiej przeszłości, do przygnębiającego wniosku, że „pomimo ich obecności na przestrzeni dziejów Meksyku, Romowie nie stanowią tematu istotnego ani akademicko, ani politycznie… Praktycznie nie ma prac na ten temat"[39]. „Wysiłek archiwalny archiwalny w gruncie rzeczy nie istnieje" w odniesieniu do „Romów w obu Amerykach" – wtórują językoznawcy Cristian Padure, Stefano de Pascale i Evangelia Adamou, którzy także zajmują się tematyką meksykańską[40]. W bardzo niedawnym artykule przeglądowym na temat stanu badań romologicznych w Ameryce Łacińskiej autorzy donoszą, że „pomimo zwiększonego zainteresowania Romami w ostatnich latach, gruntowne badania nadal były rzadkością raczej niż regułą. Jeden z historyków zauważył, że do największych wyzwań należał brak »solidnych badań archiwalnych«"[41].

Tak ograniczona historiografia Romów amerykańskich utrudnia pracę tutejszym, który nie czynią z Romów głównego swego przedmiotu zainteresowania, lecz jedynie „natrafiają" na nich w archiwach. Niedawny e-mail, który otrzymałam od prezesa czołowego amerykańskiego towarzystwa historycznego, zajmującego

[36] Carla Andreia Martins Torres, *Cuentas roja y magia de amor. Intercambios culturales entre España y Nueva España ed edad moderna*, „Hispania Sacra", 2017, t. LXIX, nr 140; Albert Ortiz, *Towards an inquisitorial history of binding spells or ligatues: The case against María de la Concepción, a Gypsy in New Spain*, w: *Women, witchcraft, and the inquisition in Spain and the new world*, red. María Jesús Zamora Calvo, Louisiana State University Press, Baton Rouge 2021; Fernanda Baroco Gálvez, *La otredad invisible. Estrategias culturales de los Gitanos en España y la Nueva España siglos XVI–XVIII*, praca licencjacka, Escuela Nacional de Antropología e Historia, 2014, s. 71–142.

[37] Carlos Pardo-Figueroa Thays, *Gitanos en Lima: Historia, cultura e imágenes de los rom, los ludar y los calé peruanos*, Pontificia Universidad Católica del Perú, Lima 2013.

[38] Péter Torbágyi, *Gitanos húngaros en América Latina*, w: *Acta Universitatis Szegediensis, Tomus VIII*, red. Ádám Anderle, Universidad de Szeged, Segedyn 2003, s. 139–144.

[39] Fernanda Baroco, David Lagunas, *Another otherness: The case of the Roma in Mexico*, w: *Masks of identity: Representing and performing otherness in Latin America*, red. Přemysl Mácha, Eloy Gómez-Pellón, Cambridge Scholars, Newcastle 2014, s. 97–98.

[40] Cristian Padure, Stefano de Pascale, Evangelia Adamou, *Variation between the copula si „to be" and the l-clitics in Romani spoken in Mexico*, „Romani Studies", 2018, t. XXVIII, nr 2, s. 265.

[41] Martin Fotta, Mariana Sabino Salazar, *Estudos romanis (ciganos) na América Latina e no Caribe: temas emergentes e estado do campo em Argentina, Colômbia e México*, „Civitas: Revista De Ciências Sociais", 2023, t. XXIII, nr 1.

Volly Ceur
Jean Sarg
L'Espagnol
Varsien

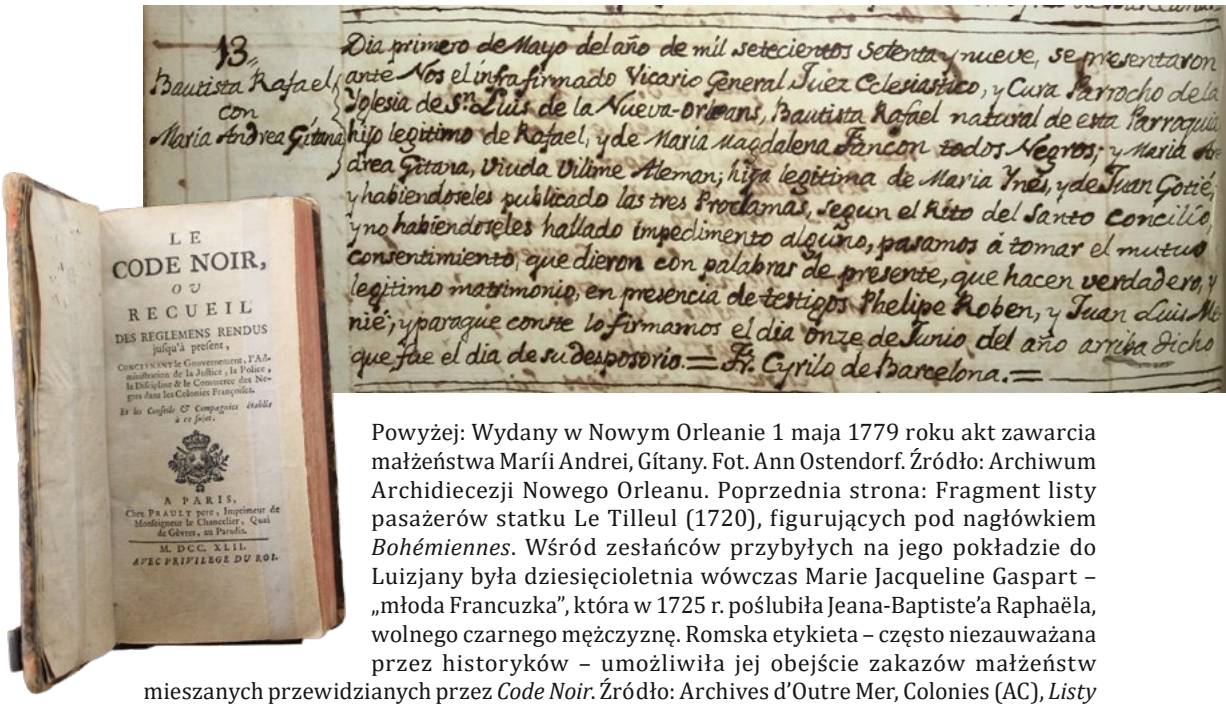
Genve de force

Bohemiennes

98 Catherine Elisabeth Beaupierre femme de fredyrix du Chesne agé de 20 ans
99 Claude nanarre du Chesne Son fils agé de 2 ans
100 Marie françoise Lemaire femme de gaspar Lambert natifne de montauban agé de 26 ans
101 Louis Lambert Son fils agé de 10 ans
102 Lloy Lambert Son fils agé de 8 mois
103 marie Elisabeth gertrude natifne de Dinay femme depuis Dandry natif de la Rochelle agé de 26 ans
104 marie Elisabeth Sa fille agé de 3 1/2 ans
105 pierre Dandry Son fils agé de 18 mois
famille de trois personnes
106 Marie Jeanne dite pierre Page natifne degard femme de gaspard ferlin agé de 24 ans
107 francois ferlin Son fils agé de 2 ans
108 anne Marie Sanary natifne de Strasbourg femme de Jean francois agé de 28 ans
109 Jean Baptiste francois Son fils agé de 14 mois
110 Marie Jeanne de Lestat femme de Jean Louis natifne de Sedle en Colagne agé de 24 ans
111 pierre la gardelle Son fils agé de 2 1/2 ans
112 anne marie Duprez femme d'antoine Berthelemy dit La garenne agé de 45 ans
113 Jameron Lagarenne Sa fille agée de 20 ans
114 Philipe Cristine femme de nicolas Desrais natifne de la ormille en Champagne agée de 28 ans
115 Marie Elisabeth Sa fille agée de 8 ans
116 Marie anne Sa fille agée de 6 mois
117 agnes Vielain femme de Joseph Sabatier natifne de Lieux agé de 35 ans

Dunkerq

118 Jacques Sab
119 Jacqueline
120 Marie ag
121 marie Elis
122 Cristine
gaspart
123 annette
124 antoinette
125 Marie Jea
philipe
126 Marie ann
dit Belle
127 Marie
128 Marie
129 Claudine
de 46 ans
130 magdelain
131 magdelain
132 Judic
133 Marie
134 Catherine
135 Marie
20 ans
136 Marie
137 Elisabeth
138 Marie
femme
139 anne fa
femme

Powyżej: Wydany w Nowym Orleanie 1 maja 1779 roku akt zawarcia małżeństwa Maríi Andrei, Gítany. Fot. Ann Ostendorf. Źródło: Archiwum Archidiecezji Nowego Orleanu. Poprzednia strona: Fragment listy pasażerów statku Le Tilleul (1720), figurujących pod nagłówkiem *Bohémiennes*. Wśród zesłańców przybyłych na jego pokładzie do Luizjany była dziesięcioletnia wówczas Marie Jacqueline Gaspart – „młoda Francuzka", która w 1725 r. poślubiła Jeana-Baptiste'a Raphaëla, wolnego czarnego mężczyznę. Romska etykieta – często niezauważana przez historyków – umożliwiła jej obejście zakazów małżeństw mieszanych przewidzianych przez *Code Noir*. Źródło: Archives d'Outre Mer, Colonies (AC), *Listy pasażerów z Francji do kolonii, 1716–1830*, F5B 44, Dunkierka, statek Le Tilleul, 20–21 maja 1720. Po lewej: *Code noir*, wydanie z 1742 r. Musée d'histoire de Nantes. Źródło: Wikimedia Commons,

się imigracją i etnicznością, podsumowuje rozmiar tego problemu[42]. W trakcie pisania książki (wkrótce idącej do druku) o dziewiętnastowiecznej polityce imigracyjnej USA, ten uznany i odnoszący sukcesy historyk imigracji i historii etnicznej po raz pierwszy podjął się lektury debat Kongresu USA nad czternastą poprawką do Konstytucji, która wyczytywała z nich to, co istotnie zawierały – rasistowską, antycygańską tyradę[43]. Wcześniej historyk ów zdawał się uważać „cyganów" z tego dobrze znanego, powszechnie badanego i łatwo dostępnego dokumentu publicznego jedynie za eufemizm określający jakąś inną grupę ludzi. Sugerował on, że uwagi jednego z senatorów wygłoszone podczas debat „przywoływały »Cygana« głównie z powodu obaw, że dzieci chińskich imigrantów zostaną obywatelami. [Ale] muszę założyć, że odnosił się także do jakiejś namacalnej rzeczywistości we własnym stanie". Czy mógłby tam być „jakiś sezonowy migrant (być może lub prawdopodobnie nie-Rom)", żyjący w USA w połowie XIX wieku? – zastanawiał się. To, że ten konkretny historyk może wciąż zadawać takie pytanie, ujawnia skalę konsekwencji, jakie wywołała owa historyczna nieobecność[44].

[42] Wiadomość e-mail do autorki, 8 czerwca 2022.
[43] „Congressional Globe", 1866, 39th Cong., 1st Sess., Part 4, 30 maja, s. 2890–2892.
[44] Czternasta poprawka miała na celu ustalenie warunków obywatelstwa federalnego w kontekście niedawno wyzwolonych niewolników bezpośrednio po wojnie secesyjnej. Więcej na temat tej historii zob. Ann Ostendorf, *Racializing American „Egyptians": Shifting legal discourse, 1690s–1860s*, „Critical Romani Studies", 2019, t. II, nr 2, s. 54–55.

Nawet ci historycy, którzy dokumentują Romów napotkanych podczas swoich badań, zazwyczaj wydają się niepewni, co z nimi zrobić. Na przykład ważne studium Cecile Vidal o kolonialnej Luizjanie zawiera krótką wzmiankę o doświadczeniach rodziny *Bohémien*, lecz bez jakiejkolwiek analizy tej, nadanej im w dokumentach, etykiety – mimo, że w poprzedniej pracy przetłumaczyła ona *Bohémien* jako „cygan"[45]. Inna badaczka kolonii w Luizjanie, Kimberly Hanger, opisuje przypadek małżeństwa mieszanego – wyjątkowo „białej" kobiety, która poślubiła „czarnego" mężczyznę[46]. Choć Hanger odnotowuje, że kobieta ta występowała w źródle jako *Gitana*, nie robi nic, by bliżej się tej etykiecie przyjrzeć. Obie te znakomite historyczki rozumieją, że te romskie etykiety miały znaczenie, lecz bez opracowań naukowych, na których mogłyby się oprzeć, wydają się niezdecydowane, co z tą informacją począć. Jednak samo nawet odnotowanie odniesień do Romów napotykanych w archiwach, jak uczyniły to te dwie badaczki, jest wśród amerykańskich historyków rzadkością.

Inni historycy obu Ameryk, którzy natknęli się na Romów w archiwach, pisali o nich, nie dokumentując jednak ich romskiej tożsamości. Istnieje choćby – dobrze zbadany – przypadek z 1720 roku, dotyczący młodej Francuzki, uważanej za część pierwszego międzyrasowego małżeństwa w kolonii Luizjany[47]. Wokół jej małżeństwa rozwinęła się cała debata naukowa dotycząca tego, czego można się dowiedzieć o procesach urasowiania (*racialization*) w tym czasie i miejscu. Żaden wszak z kilku, poświęcającej jej uwagę badaczy, nigdy nie odnotowuje, iż w źródłach, zarówno ona, jak i jej rodzina, określani sią jako *Bohémien*. W kolejnym dobrze zbadanym epizodzie z 1729 roku, podczas którego członkowie plemienia Naczezów stawili opór Francuzom, gdy ci wtargnęli na ich terytorium, wśród zabitych znalazło się kilka osób określanych jako *Bohémien*. Uzupełniające zapisy, sporządzone przez francuskiego podróżnika

[45] Cécile Vidal, *Caribbean New Orleans: Empire, race, and the making of a slave society*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 2019, s. 300; *Eadem*, *Private and state violence against African slaves in lower Louisiana during the French period, 1699–1769*, w: *New world orders: Violence, sanction, and authority in the colonial Americas*, red. John Smolenski, Thomas J. Humphrey, University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2005, s. 96.

[46] Kimberly S. Hanger, *Bounded lives, bounded places: Free black society in colonial New Orleans, 1769–1803*, Duke University Press, Durham 1997, s. 15, 93; *Eadem*, *Coping in a complex world: Free black women in colonial New Orleans*, w: *The devil's lane: Sex and race in the early South*, red. Catherine Clinton, Michele Gillespie, Oxford University Press, Nowy Jork 1997, s. 222.

[47] Thomas M. Ingersoll, *Mammon and manon in early New Orleans: The first slave society in the Deep South, 1718–1819*, University of Tennessee Press, Knoxville 1999, s. 138–142; Guillaume Aubert, *The blood of France: Race and purity of blood in the French Atlantic world*, „William and Mary Quarterly", 2004, t. LXI, nr 3, s. 473–475; Jennifer M. Spear, *Colonial intimacies: Legislating sex in French Louisiana*, „William and Mary Quarterly", 2003, t. LX, nr 1, s. 92–93; *Eadem*, *Race, sex, and social order in early New Orleans*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 2009, s. 79–80; Cécile Vidal, *Caribbean Louisiana: Church, métissage, and the language of race in the Mississippi colony during the French period*, w: *Louisiana: Crossroads of the Atlantic world*, red. Cécile Vidal, University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2013, s. 128–130.

tuż przed początkiem agresji, opisywały także rodziny *Bohémien* uprawiające ziemię tym regionie. Jednak bez historiografii Romów amerykańskich, z której można by czerpać i która objaśniłaby użycie terminu *Bohémien* we wczesnej francuskiej Ameryce, historycy tych wydarzeń założyli, że osoby te były imigrantami z regionu Bohemii i w tłumaczeniach określali je różnie jako Niemców bądź Czechów[48]. Zdarzają się również przypadki współczesnych transkrypcji i tłumaczeń historycznych spisów ludności oraz rejestrów okrętowych, które nie zachowują etykiety *Bohémien* przypisanej niektórym osobom w oryginalnych źródłach, mimo że transkrybują inne oznaczenia rasowe, narodowe i etniczne. Praktycznie eliminuje to owe osoby jako *Bohémien* w opublikowanych źródłach[49].

Jak sugerują te świadectwa, bariery w konstruowaniu historii amerykańskich Romów są rozmaite, wzajemnie powiązane i paraliżujące. Owa „ahistoriografia" Romów amerykańskich, będąca zarówno przyczyną, jak i skutkiem ograniczeń historyków amerykańskich, negatywnie wpływa na nasze rozumienie przeszłości Ameryki. Pytania pozostają niezadane, interpretacje nierozważone, metodologie niezastosowane, a przyjęte założenia pozostają niezakwestionowane. Świadectwa dowodzą obecności Romów w wielu różnych momentach i miejscach, lecz historie te nie są znane nawet historykom, którzy znać je powinni. Tak oto amerykańscy Romowie pozostają „bez" amerykańskiej historii[50], a to ogranicza nasze zrozumienie zarówno ich, jak i historii Ameryki w ogóle.

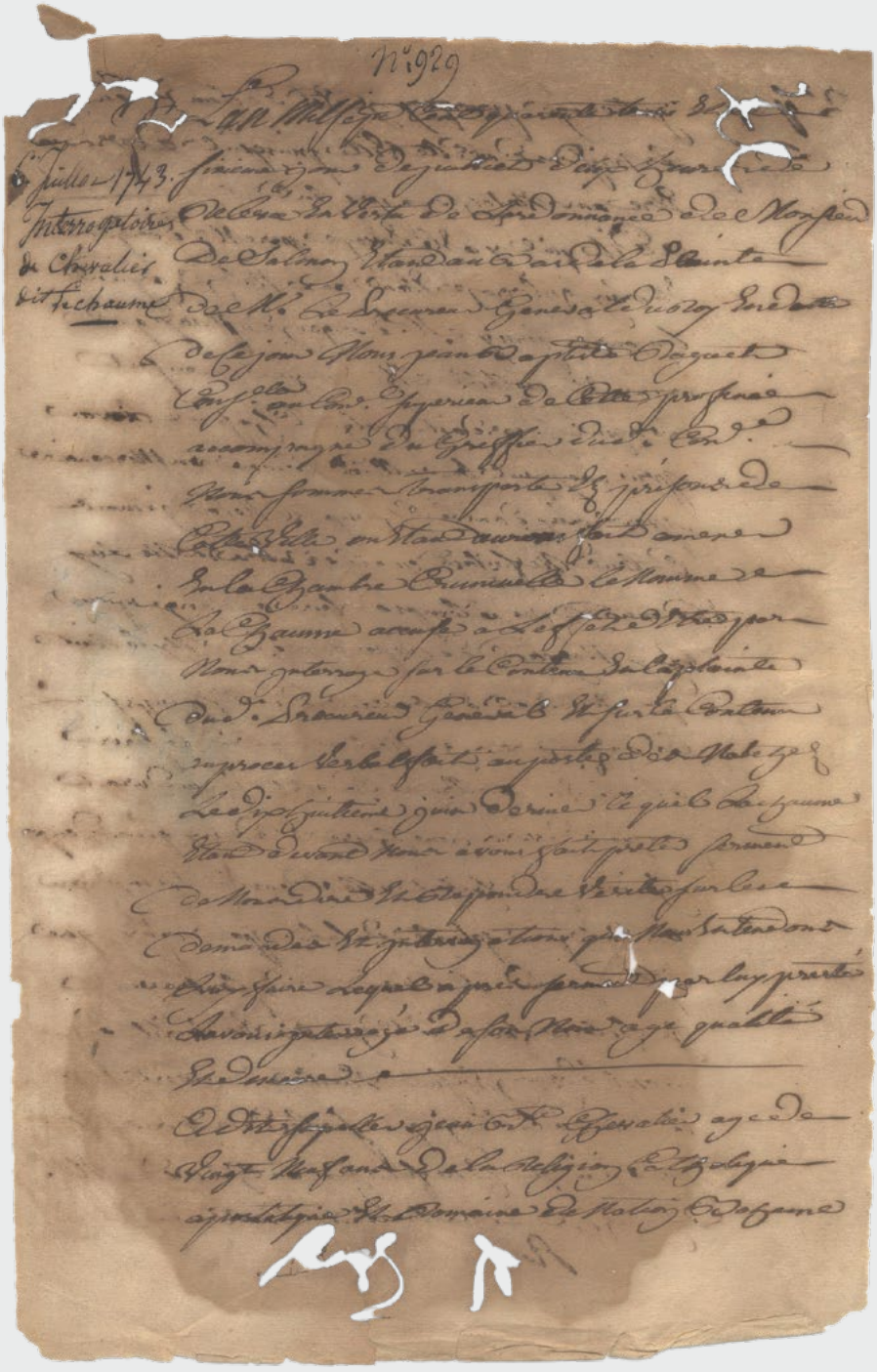
OGRANICZENIA DOTYKAJĄCE HISTORYKÓW EUROPY

Tak zawężona historiografia dotycząca amerykańskich Romów dotknęła także historie pisane o Romach w Europie. Dzieje się tak, ponieważ transimperialne i transnarodowe wędrówki Romów między Europą a kontynentem amerykańskim nie mogą być w pełni poddane namysłowi, gdy historykom Europy brakuje bratniego dorobku naukowego, do którego mogliby odnieść swoje badania. Maria Helena Sánchez Ortega, Bernard Leblon, Richard Pym i Tamar Herzog piszący o Hiszpanii, Laurinda Abreau pisząca o Portugalii, David Cressy piszący o Anglii, William O'Reilly piszący o Imperium Habsburgów, Francois Vaux de Foletier i Henriette Asséo piszący o Francji, Jennifer Illuzzi pisząca o Niemczech

[48] Gordon M. Sayre, *The memoir of Lieutenant Dumont, 1715–1747: A sojourner in the French Atlantic*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 2012, s. 209; George Edward Milne, *Natchez country: Indians, colonists, and the landscapes of race in French Louisiana*, University of Georgia Press, Ateny 2015, s. 142.

[49] Podobnie w swoich badaniach nad deportacjami angielskimi, szkockimi i irlandzkimi Gwenda Morgan i Peter Rushton (2004: 68–70; 2013) odnotowują szereg osób jako „Cyganów" i rozważają ich doświadczenia w tym szerszym kontekście. Zob. Gwenda Morgan, Peter Rushton, *Eighteenth-century criminal transportation: The formation of the criminal Atlantic*, Palgrave MacMillan, Nowy Jork 2004; *Idem*, *Banishment in the early Atlantic world: Convicts, rebels, and slaves*, Bloomsbury, Nowy Jork 2013.

[50] Kate Trumpener, *op. cit.*

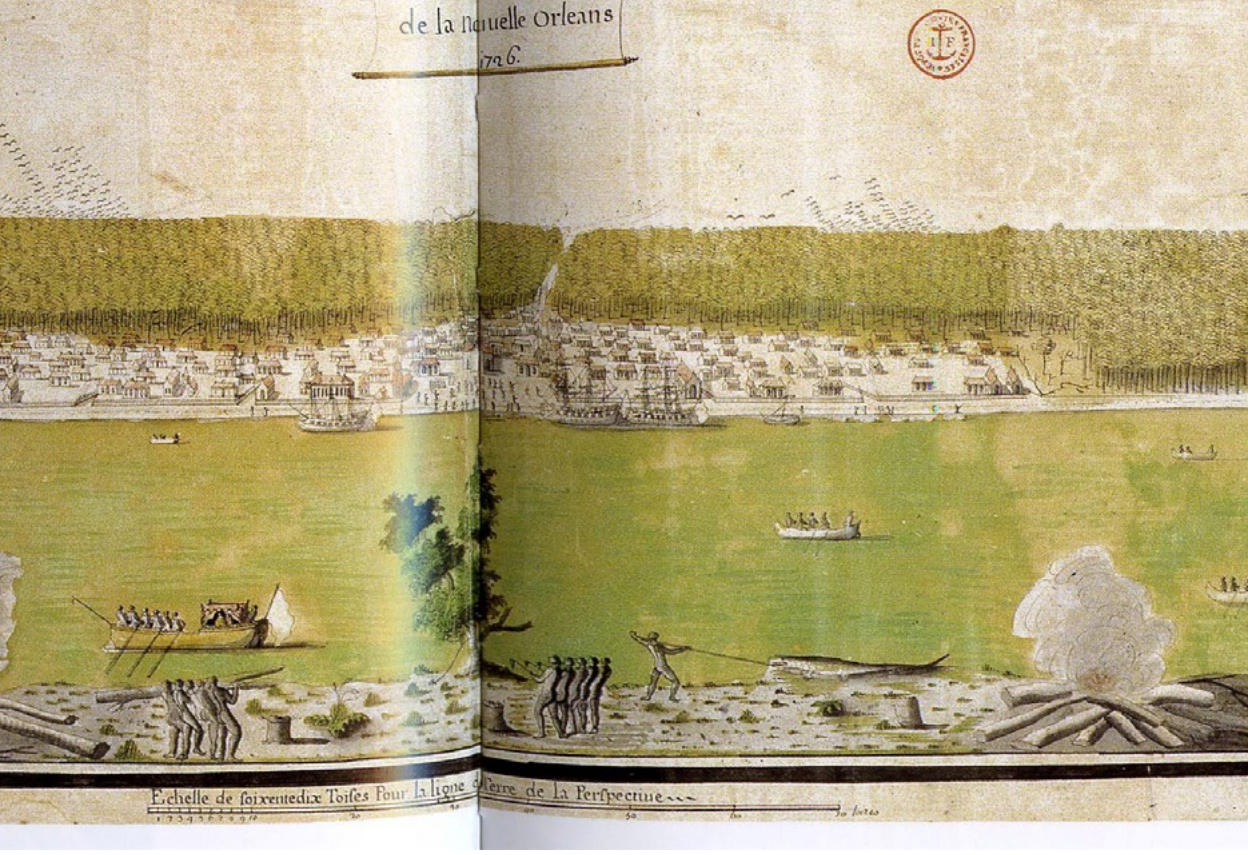
Zeznanie Jeana Baptiste'a Chevaliera, gdzie w ostatniej linii określa się on mianem „*Bohemien*". Zwany *La Chaume*, przebywał on w Fort Rosalie, gdzie kilkanaście lat później zabici zostali przez Naczezów Romowie. Temu unikatowemu zapisowi głosu Roma w kolonialnej Luizjanie autorka poświęciła tekst *To Get Himself Out of Slavery.* Źródło: Francuska Rada Najwyższa, *Przesłuchanie Jana Chevalliera, znanego jako Lachaum, przybyłego z posterunku w Natchez, 6 lipca 1743 roku*". Louisiana Colonial Judicial Records.

i Włoszech, Ari Joskowicz piszący o Holokauście, a nawet Becky Taylor w swoim ogólnym przeglądzie dotyczącym Europy (by wymienić tylko część), mogliby wydatnie skorzystać z amerykańskiej historiografii uzupełniającej odkrywane przez nich romskie historie[51]. Zamiast tego wątki opowiadanych przez nich historii pozostają niedokończone, gdy próbują związać się z kontekstem amerykańskim. W rezultacie przeważnie pozostaje im bezkrytyczne powielanie garści dobrze znanych przykładów zza oceanu – o ile amerykański wątek w ogóle zostaje nanizany, chociaż każdy z historyków bez wątpienia wolałby zrobić więcej. Każdy z nich mógłby skorzystać z komplementarnej historiografii Romów amerykańskich, z której mogliby czerpać, lecz historie te nie istnieją.

Nie sposób precyzyjnie określić, jaką różnicę w ich badaniach, mogłyby wywołać – gdyby istniały – równie szczegółowe historie Romów amerykańskich, z którymi mogliby prowadzić dialog i do których mogliby nawiązać. Jednak jedna spekulatywna ewentualność może posłużyć za ilustrację. Praca Tamar Herzog o wczesnonowożytnym imperialnym hiszpańskim myśleniu o rasie i wykluczeniu zawiera segment poświęcony Romom, jak i inny, o amerykańskiej ludności tubylczej i tej, pochodzącej z Afryki[52]. Gdyby istniał – jak ten, traktujący o rdzennych i afrykańskich Amerykanach – korpus prac naukowych zajmujących się rasą jako konstruktem społecznym, uwzględniający Romów w hiszpańskich Amerykach, na który mogłaby się powołać, jej analiza byłaby bardziej ekstensywna. W rezultacie wnikliwszy wgląd w historię amerykańskich Romów pozostaje zaniedbany. O ile nie sposób dokładnie oszacować, na ile brak takich opracowań utrudnił jej badania, niewątpliwie pobrzmiewa on na niezgłębionych obszarach dociekań. Mówiąc

[51] Maria Helena Sánchez Ortega, *Los gitanos españoles*, Castellote, Madryt 1977; Bernard Leblon, *Les Gitans d'Espagne: Le prix de la différence*, Presses Universitaires de France, Paryż 1985; Richard Pym, *The Gypsies of early modern Spain, 1425–1783*, Palgrave Macmillan, Nowy Jork 2007; Tamar Herzog, *Beyond race: Exclusion in early modern Spain and Spanish America*, w: *Race and blood in the Iberian world*, red. Max S. Hering Torres, María Elena Martínez, David Nirenberg, Lit Verlag, Berlin 2012; Laurinda Abreau, *Beggars, vagrants and Romanies: Repression and persecution in Portuguese society (14th–18th centuries)*, „Hygiea Internationalis" 2007, t. VI, nr 1, s. 41–66; David Cressy, *Gypsies: An English history*, Oxford University Press, Oksford 2018; William O'Reilly, *Divide et impera: Race, ethnicity, and administration in early 18th-century Habsburg Hungary*, w: *Racial discrimination and ethnicity in European history*, red. Gudmundur Hálfdánarson, Anne Katherine Isaacs, Edizioni Plus, Piza 2003, s. 100–129; François de Vaux de Foletier, *Les Tsiganes dans l'ancienne France*, Connaissance du Monde, Paryż 1961; *Idem*, *La grande rafle des Bohémiens du pays Basque sous le consulat*, „Etudes Tsiganes", 1968, t. XIV, nr 1; Henriette Asséo, *Marginalité et exclusion: Le traitement administratif des Bohémiens*, w: *Problèmes socio-culturels en France au XVIIe siècle*, red. Robert Mandrou, Klincksieck, Paryż 1974, s. 9–87; *Eadem*, *Visibilité et identité flottante: Les „Bohémiens" ou „Egyptiens" (Tsiganes) dans la France de l'ancien régime*, „Historein", 2000, nr 2, s. 109–122; Jennifer G. Illuzzi, *Continuities and discontinuities: Antiziganism in Germany and Italy (1900–1938)*, „Sociología Histórica", 2019, nr 10, s. 51–80; Ari Joskowicz, *Rain of ash: Roma, Jews, and the Holocaust*, Princeton University Press, Princeton 2023; Becky Taylor, *Another darkness, another dawn: A history of Gypsies, Roma and Travellers*, Reaktion Books, Londyn 2014.

[52] Tamar Herzog, *op. cit.*

Jean-Pierre Lassus, *Veüe et Perspective de la Nouvelle Orleans*, 1726. Rycina uchodzi za jedyny współczesny widok miasta z okresu kolonizacji francuskiej, zanim Louisiana przekazana została w 1763 r. Hiszpanii. Źródło: Centre des archives d'outre-mer, DFC Louisiane 71-6A.

ściśle, moja własna praca, sytuująca Romów w kontekście formowania się rasy w obu Amerykach, z pewnością zyskałaby, gdyby autorka zdołała zintegrować swoje badania nad Europą z tymi z kontekstu amerykańskiego. Nieobecność ta skutkuje nieznanymi, utraconymi możliwościami.

Celem nie jest zawstydzanie tych badaczy ani umniejszanie ich bardzo ważnej pracy. Historyk nie może ponosić winy za zaniedbanie w odwoływaniu się do nieistniejącego dorobku. Potrafię się postawić w ich położeniu, rozumiem i staję z nimi w jednym szeregu. Wręcz przeciwnie, nasza metodologia wymaga od nas konsultowania się z innymi historykami, gdy natrafimy na świadectwa wykraczające poza nasz obszar ekspertyzy czy bezpośrednich dociekań. Gdy nie ma innych historyków z którymi można by się skonsultować, metodologia zawodzi. Gdy zawodzi ona historyków, inni badacze wkraczają, by ustalić odpowiedzi na pytania o przeszłość, które są im niezbędne. Owa „ahistoriografia" amerykańskich Romów ogranicza zatem historyków-romologów zajmujących się Europą i innymi miejscami. Historycy mogliby uczyć się od siebie nawzajem poprzez badania porównawcze czy historię splecioną. Moglibyśmy zszywać nasze historie razem, szczególnie tam, gdzie się spotykają – do czego nierzadko dochodzi w basenie Atlantyku. Jakkolwiek wiele przemawia za tworzeniem lokalnych,

regionalnych i narodowych narracji, wymiana i przepływy ludzi oraz idei (szczególnie między Europą a Amerykami) były fundamentalne dla życia jednostek tu i tam przez ostatnie pięćset lat. Historie pozostają opowiedziane połowicznie, dziedziny przeplatają się skromniej, metodologie rozwijają w mniej znaczący sposób, a nieobecności trwają niewypełnione. Historia europejskich Romów jest zatem zubożona brakiem dostępu do tego amerykańskiego wymiaru, tak istotnego dla życia tych w przeszłości.

OGRANICZENIA DOTYKAJĄCE ROMOLOGÓW NIE-HISTORYKÓW

Zaniedbując dzieje Romów, historycy przeszłości amerykańskich doprowadzili do wielu problematycznych rezultatów w teraźniejszości. Naukowcy innych dyscyplin, wiedzeni potrzebą osadzenia swych odkryć w gruncie historii, napisali (lub zasugerowali) historie, których potrzebowali. Te charakteryzują się często brakiem zastosowania przyjętych metodologii historycznych – takich jak szerokie i systematyczne zakorzenienie w czasie i miejscu – lub opierają się na przestarzałych i/lub ahistorycznych badaniach – jak choćby silnie polegając na danych i podejściu „cyganologów". Jakość historii, które sami tworzą lub powielają za wcześniejszymi źródłami, jest szalenie zróżnicowana.

Jakkolwiek godne podziwu jest dążenie do uzupełnienia brakującej wiedzy, która mogłaby okazać się użyteczna w czyjejś pracy, luka dyscyplinarna (podobnie jak luka kulturowa czy pokoleniowa) może utrudniać rozwój komunikacji

Po lewej: *Pinturas de castas* kodyfikowały wizualnie metyzację Hiszpanów, tubylców i Afrykanów w XVIII-wiecznej Hispanoameryce w system rasowo-kastowy. Ukazany tu *lobo* (wilk) to potomstwo Indianina i *torna atrás* („krok wstecz") – matki, która mimo zaawansowanego *blanqueamiento* („wybielenia") linii przodków wykazuje niespodziewany „atawizm" cech afrykańskich. Kategoria ta należała do najmniej stabilnych – podobnie jak *zambo* określała różne mieszanki afrykańsko-indiańskie z nizin ówczesnej hierarchii społecznej. Francisco Clapera, ok. 1775 r., Denver Art Museum. Fot. Steven Zucker, Flick. Po prawej: Abolicjonistyczna fotografia trójki wyzwolonych niewolników (1863). Dziedzicząc niewolniczy status prawny matki, dzieci o „białym" fenotypie kategoryzowane były na podstawie frakcji „czarnej krwi" jako *quadroon* (ćwierć) czy *octoroon* (ósma część), co w każdym – poza fizycznym – sensie czyniło je osobami czarnoskórymi. *Rosa, Charley, Rebecca, slave children from New Orleans.* Fot. Charles Paxson, źródło: Library of Congress*.

Po lewej: Klasyfikacja pigmentacji skóry mieszkańców Jamajki, sporządzona dla amerykańskiego Eugenics Record Office przez jej dyrektora Harry'ego Laughlina w latach 1910–1939. Laughlin był autorem Modelowej eugenicznej ustawy o sterylizacji, wzoru dla uchwalonej w III Rzeszy Ustawy o zapobieganiu obciążeń dziedzicznych u potomstwa. Źródło: *Harry H. Laughlin Papers*, Pickler Memorial Library Truman State University, Lantern Slides, Brown Box 807.

---

* Niniejszy aneks, opracowany dla polskiego wydania w celu poszerzenia kontekstu historycznego, pochodzi od redakcji i nie stanowi integralnej części oryginalnego artykułu. To samo dotyczy strony 35 [przyp. red.].

i wzajemnych relacji. Badania naukowe pozostające głuche na współczesne problemy historiograficzne bądź obojętne wobec przyjętych metod historycznych są przez historyków z reguły pomijane milczeniem[53]. Tego rodzaju wyznaczanie granic dyscypliny jest praktyką powszechną również w innych dziedzinach[54]. Zjawisko to można zilustrować za pomocą hipotetycznego przykładu. Gdyby historycy dopiero dziś (a nie przed dziesięcioleciami czy wręcz całymi pokoleniami) zaczęli na poważnie badać i opisywać dzieje rdzennych Amerykanów bądź Afroamerykanów, to – biorąc pod uwagę dzisiejsze standardy rzemiosła historycznego – ci wyobrażeni współcześni badacze z pewnością nie uznaliby za dopuszczalne oparcia swoich ustaleń na literaturze przedmiotu z lat dziewięćdziesiątych XIX czy z drugiej dekady XX wieku. Wynika to z faktu, że założeń epistemologicznych minionych epok (takich jak traktowanie rasy i cywilizacji jako stałych, niezmiennych kategorii biologicznych i kulturowych) nie sposób pogodzić ze stanem wiedzy XXI wieku. Wspomniani hipotetyczni historycy równie kategorycznie odrzuciliby możliwość objaśniania przeszłości przy użyciu dorobku współczesnych socjologów, etnologów czy antropologów – bez względu na to, jak obfite i znakomite pod względem jakości byłyby to prace. Zamiast tego sięgnęliby bezpośrednio do źródeł pierwotnych i odnieśliby się do historiografii podejmującej pokrewne tematy, w której zasymilowaliby swoje nowe kierunki badawcze. Ten hipotetyczny scenariusz opisuje de facto rzeczywisty, dzisiejszy stan badań nad historią amerykańskich Romów.

Brak współczesnych badań historycznych obejmujących Romów amerykańskich skutkuje tym, że romolodzy nieposiadający wykształcenia historycznego w dużym stopniu zdają się na ponad stuletnie opracowania „cyganologiczne". Czasem robią to świadome, innym razem nieumyślne. Odbywa się to albo poprzez bezpośrednie cytowanie tego korpusu prac, albo – co jest coraz powszechniejsze – poprzez cytowanie kogoś, kto cytuje kogoś, cytującego kogoś, kto je cytuje. Ta długa genealogia, pozbawiona jakiegokolwiek bezpośredniego zagłębienia się w źródła pierwotne, bez żadnej kontekstualizacji tych źródeł w ramach współczesnych debat historycznych i bez uwzględnienia współczesnych konwencji historycznych, skutkuje stagnacją historii Romów amerykańskich i jej pozorną nieistotnością dla ważnych dziś pytań historycznych. Choć dotyczy to także romskich historii w Europie, gdzie „liczne mistyfikacje są akceptowane jako niepodważalne fakty historyczne,

[53] Adrian Marsh, *op. cit.*, s. 25–27; Thomas Gieryn, *Boundary-work and the demarcation of science from non-science: Strains and interests in professional ideologies of scientists*, „American Sociological Review", 1983, t. XLVIII, nr 6; *Idem*, *Cultural boundaries of science: Credibility on the line*, University of Chicago Press, Chicago 1999.

[54] Adrian Marsh, *op. cit.*, s. 25–27; Thomas Gieryn, *Boundary-work and the demarcation of science from non-science: Strains and interests in professional ideologies of scientists*, „American Sociological Review", 1983, t. XLVIII, nr 6; *Idem*, *Cultural boundaries of science: Credibility on the line*, University of Chicago Press, Chicago 1999.

często bez jakichkolwiek prób weryfikacji”[55], niedostatek opracowań związanych z Romami amerykańskimi znacząco potęguje tę kwestię.

Można by to zilustrować wieloma różnymi przykładami, jednak wybrałam tylko kilka. Jako ważne ogniwa w tej genealogii przychodzą tu na myśl Marlene Sway i Brian Belton[56]. Ani Sway, ani Belton nie są historykami, jednak oboje chcieli ugruntować swoje studia w historii, a skoro ta nie została napisana, zrobili, co mogli, z tym, co zdołali znaleźć. Studium socjologiczne Sway, *Familiar Strangers: Gypsy Life in America*, opisuje Cyganów jako grupę etniczną i opiera się na pracy terenowej głównie z Los Angeles w latach 70. XX wieku. W krótkim rozdziale poświęconym historii amerykańskich Romów cytuje ona studia „cyganologów” z przełomu XIX i XX wieku, współczesnych jej badaczy, niebędących historykami, oraz dwa świadectwa źródłowych z Wielkiej Brytanii. *Questing Gypsy Identity: Ethnic Narratives in Britain and America* Beltona zawiera rozdział zatytułowany *Historical Genesis of Gypsies in America*. Budując swoją historię amerykańskich Romów, wykorzystuje on niemal wyłącznie informacje z dziewiętnastowiecznych badań „cyganologicznych”, choć cytuje również teksty Sway i Iana Hancocka. Znaczenie Sway i Beltona w ich odnośnych dyscyplinach doprowadziło do nieustannego powtarzania cytatów ze snutych przez tę dwójkę historii Romów amerykańskich. Wystarczy podać jeden przykład: cały akapit dotyczący amerykańskich Romów w ogólnym przeglądzie historii romskiej autorstwa Becky Taylor zaczerpnięty jest niemal słowo w słowo z tekstu Beltona[57]. Żadne z ich nie podejmuje dialogu z dorobkiem historycznym, który mógłby dostarczyć kontekstu historycznym doświadczeniom romskich podmiotów, których życiem się zajmują[58].

Jednym z bardziej problematycznych, a zarazem bodaj najczęściej cytowanych przykładów próby ujęcia historii amerykańskich Romów w sposób ignorujący uznane metodologie historyczne i oparty na „cyganologicznych” narracjach o przeszłości, jest praca *The Pariah Syndrome* pióra językoznawcy Iana Hancocka[59]. We fragmentach poświęconych dziejom amerykańskich Romów większość przywoływanego materiału dowodowego to zaledwie powtórzenia tez zaczerpniętych

[55] Elena Marushiakova, Vesselin Popov, *Roma voices in history: A sourcebook*, Brill, Boston 2021, wprowadzenie.

[56] Marlene Sway, *Familiar strangers: Gypsy life in America*, University of Illinois Press, Chicago 1988, s. 37–39; Brian Belton, *Questing Gypsy identity: Ethnic narratives in Britain and America*, Roman and Littlefield, Nowy Jork 2005, rozdz. IV.

[57] Becky Taylor, *op. cit.*, s. 92.

[58] Można tu również wymienić antropolożkę Renę Gropper, choć rzadko jest ona cytowana w kontekście tekstów historycznych, być może za sprawą tego, że uprawiana przez nią historia sprawia wrażenie znacznie mniej naukowej (np. brak przypisów). Może to jednak wynikać stąd, że jej historyczne narracje pochodzą bezpośrednio od jej informatorów – co czyniłoby z nich ważne źródło, któremu historycy powinni poświęcić znacznie więcej uwagi. Zob. Rena Gropper, *Gypsies in the city: Cultural patterns and survival*, Darwin Press, Princeton 1975, s. 18, 20.

[59] Ian Hancock, *The pariah syndrome: An account of Gypsy slavery and persecution*, Karoma Publishers, Ann Arbor 1987, s. 86–99.

Poniżej: Schemat klasyfikacji mieszańców rasowych usankcjonowanej przez Ustawy norymberskie. Taksonomia przypadków granicznych, zwłaszcza kategorii *Mischling 1. stopnia*, wymagała odrębnej metodologii dla przypadków specjalnych (w dolnej części tabeli), demonstrując, podobny jak w *pinturas de castas*, wysiłek nadania poznawalnej formy obszarowi liminalnemu. Źródło: Wikimedia Commons.

Powyżej: Ilustracja z elementarza (1828). Zestawienie *Zigeunerin* z postacią półnagiego Afrykanina koresponduje z mechanizmem wczesnonowożytnej matrycy rasowej, w której tożsamość Romów była konstruowana relacyjnie wobec kategorii *Blackness* i *Moorishness**. Źródło: Theodor Hosemann, *Das allegrösste Bilder ABC,* 1828, ze zbiorów Library of Congress.

Po prawej: Fragmenty przedstawień malarskich dokumentujących wariantywność pigmentacji przypisywanej Romom przez europejskich artystów. Brak ustalonego wyobrażenia o „kolorze Cygana" sugeruje niezależność klasyfikacji rasowej od stabilnych markerów fenotypicznych. Od lewej, wznosząco: Georges de La Tour, *Wróżka*, 1633–1639. Metropolitan Museum of Art; Frans Hals, *La Bohémienne,* ok. 1628, Musée du Louvre Peintures; Henri Rousseau, *Śpiąca Cyganka,* 1897. Metropolitan Museum of Art.

* Noémie Ndiaye, *Black Roma: Afro-Romani Connections in Early Modern Drama (and Beyond),* „Renaissance Quarterly", 2022, t. LXXV, nr 4, s. 1266.

z owych »cyganologicznych« publikacji, pozbawione kontekstu i całkowicie oderwane od współczesnego dyskursu historycznego. Tytułem zaledwie jednego przykładu: Hancock wprost przedrukowuje tekst Henry'ego Shoemakera *Origins of the Pennsylvania German Gypsies*, nie uwzględniając szerszych dziejów imigracji do owego regionu, a nawet nie odnotowując epoki, w której opisywani imigranci do niego dotarli. (Shoemaker, mimo iż rozpisuje się szeroko na temat ich „pochodzenia", również nie podaje żadnych źródeł wskazujących, skąd czerpie wiedzę o tym, kiedy, gdzie, jak i dlaczego ludzie ci znaleźli się w Ameryce Północnej). Hancock pomija dorobek amerykańskich historyków badających opisywane przez niego zagadnienia, co prowadzi do ahistorycznych interpretacji źródeł pierwotnych.

Hancock nie bierze pod uwagę prac historyków amerykańskich, studiujących tematy, które opisuje, co prowadzi do ahistorycznych interpretacji danych źródłowych. Wyciągnięty przez niego przy innej okazji wniosek, że Romowie byli niewoleni i gwałceni w brytyjskiej Ameryce Północnej, nie może być zweryfikowany w żadnym skontekstualizowanym odczytaniu jakiegokolwiek znanego świadectwa archiwalnego (nie znaczy to, że nie miało to miejsca, a jedynie, że nie znane są tego dowody)[60]. Obecność Romów w różnych częściach osiemnastowiecznej Ameryki Północnej, potwierdzona jest w źródłach, lecz przypisują im one status niewolników kontraktowych lub wolnych ludzi – tak jak w przypadku reszty kolonistów[61]. W książce *We are the Romani People* rozszerza on tezę o romskim niewolnictwie na osiemnastowieczną Luizjanę – miejsce będące domem wielu rodzin romskich, których członkowie, w każdym udokumentowanym przypadku, byli jednak na służbie kontraktowej, służyli w wojsku lub byli wolni[62]. Twierdzenie o gwałtach opiera się na świadectwie mówiącym jedynie o niezamężnej matce postawionej przed sądem – coś wówczas zupełnie powszechnego i nie rzucającego żadnego światła na okoliczności ciąży tej kobiety[63]. Luka badawcza pozostawiona przez nieobecną historię Romów amerykańskich być może wypełniona została z najlepszych pobudek, lecz niestety przy zastosowaniu lichej praktyki.

Zrozumiałe jest, dlaczego Hancock sformułował takie, a nie inne twierdzenia, nawet jeśli historycy nie mogliby sobie na nie pozwolić. Pod koniec lat 80. XX wieku badacze dziejów ludności afroamerykańskiej, jak i ci zainteresowani doświadczeniami amerykańskich kobiet, zaczęli publikować kluczowe pozycje historyczne, definiować ramy debaty, a nawet wydzielać te obszary jako prawomocne dziedziny historii. Amerykańskim Romom podobnej naukowej ważkości jednak nie przyznano. Przez radykalnie nową historię Ameryki, z rozmysłem poszerzoną tak, by pomieścić wykluczone dotąd głosy, pozostawali oni niezau-

[60] Brian Belton, *op. cit.*; Ian Hancock, *op. cit.*
[61] Ann Ostendorf, *Contextualizing American….*
[62] Ann Ostendorf, *To get himself out…*, s. 142; *Eadem*, *Louisiana Bohemians…*
[63] Ann Ostendorf, *An Egiptian and…*; *Eadem*, *Racializing American…*

ważeni. Nieobecność Romów w tej nowej historii Ameryki nasuwa pytanie: czyż nikt po prostu nie nastawiał ucha, a może wcale nikogo tam nigdy nie było? Hancock sprawił, iż późniejsi badacze zdawali sobie sprawę, że Romowie byli obecni w dziejach Ameryki, i uczynił to,nakładając ich doświadczenia na historie innych grup. Czynienie czegoś bardziej czytelnym poprzez paralelę może być uprawnioną strategią naukową, lecz była to strategia, do której uciekania się on – nie będąc historykiem – nie powinien był być zmuszony. Niuans, różnorodność i szczegóły przeżytych doświadczeń dawnych Romów amerykańskich nie musiały być mapowane ani wstawiane w ramy historii innych ludzi. Romowie amerykańscy posiadają własne opowieści o swych losach. Przemawiają oni poprzez źródła, to historycy dotąd nie słuchali.

Wysokie mniemanie o rzetelności roztrząsań Hancocka, jakie utarło się wśród innych badaczy, znacząco przyczyniło się do utrwalenia jego twierdzeń. Mają one moc przeciągania na swoją stronę coraz to nowych romologów, a ci dalej dokładają do ich wagi, dalszymi cytowaniami. Jednocześnie historycy, których zapotrzebowanie na świadectwa dokumentalne nie może być w tym przypadku zaspokojone, jeszcze bardziej dystansują się od angażowania się w podobne polemiki, pozwalając tym samym na nieskrępowany rozwój „ahistoriografii". Jest to problematyczne, biorąc pod uwagę rolę, jaką historycy mają do odgrania. Wydobywają oni z archiwów świadectwa, by z nich konstruować „opowieści założycielskie", tak by zaoszczędzić trudu innym badaczom którzy na tych podwalinach mogą wznosić własne dzieło, przedmiotu swojego upatrujące we współczesności. Bez solidnego fundamentu historycznego, intelektualne budowle pnące się powyżej, robią to o wiele chwiejniej. Tak oto, z braku rygorystycznej metodologii historycznej, tezy historiografii Romów amerykańskich akceptowane sią bez potwierdzenia w źródłach, bez niuansów czy uwzględnienia istniejącego, rzetelnego odnośnego korpusu wiedzy. Nieobecność jednego badacza może stać się błędem drugiego. Wzmaga to „ahistorię", jak również „ahistoriografię". Otwiera to przestrzeń dla krytyki badań romologicznych – skoro historia, w jakiej są one zakorzenione, może być bez trudu przez historyków podważona. W kontekście rosnącej siły krytycznego zwrotu kulturowego oraz wymierzonych weń polemik, solidne ugruntowanie historyczne mogłoby pomóc w obronie tego podejścia poznawczego (stosowanego w szerokiej gamie dyscyplin) poprzez zakotwiczenie jego często wysoce teoretycznego zakresu w lepiej skonstruowanych, z życia wziętych opowieściach o przeszłości, które trudniej zlekceważyć.

Owa „ahistoriografia" krępuje także badaczy innych niż historia dyscyplin zajmujących się Romami obu Ameryk. Choć romolodzy niebędący historykami wnoszą istotny wkład historyczny w ramach szerszych projektów z zakresu etnografii, folklorystyki, socjologii, etnomuzykologii i antropologii, czynią to w ramach prób znalezienia w przeszłości odpowiedzi na swoje pytania o teraźniejszość lub w rozważaniach o przeszłości widzianej ledwie jako prolog do teraźniejszości, raczej niż o przeszłości rozważanej na jej własnych warunkach.

Oznacza to, że wiedza o Romach amerykańskich, którzy żyli *w przeszłości*, pozostaje słabo rozwinięta nawet w tych studiach.

W tę kategorię wpisuje się praca Briana Beltona, gdy podejmując się przeglądu literatury na temat „przodków obecnej zbiorowości cygańskiej"[64], czyni to w ramach „opisywania historycznego tła, z którego wyłania się zbiorowość amerykańskich Cyganów". W swoim nagradzanym studium etnomuzykologicznym *Romani Routes* [65], Carol Silverman przeprowadziła wywiady z macedońskimi Romami w Stanach Zjednoczonych i opisała ich osobiste historie. Celem jej studium nie jest jednak analiza tych historii, lecz zgłębienie muzyki i teraźniejszego życia romskiego. Nowsze przykłady obejmują pracę antropologów takich jak Martin Fotta, Patricia Galletti i Esteban Acuña Cabanzo, z których każde odkryło nowe źródła archiwalne lub poddało reinterpretacji już znane, by zająć się istotnymi pytaniami historycznymi[66]. Niedawny tom pod redakcją etnografki Neyry Patricii Alvarado Solís[67] zawiera szereg tekstów wnoszących istotny wkład w romskie historie hiszpańskojęzycznych Ameryk. Wcześniejsze prace etnograficzne Matta Salo, Sheili Salo i Carol Silverman dostarczyły materiałów do nowszych historii USA, choć zazwyczaj jako wstęp do ich bardziej etnograficzne zorientowanych zamierzeń[68]. Mamy inne przykłady z obszarów Ameryki hiszpańskiej i portugalskiej, jak choćby najnowsza praca Davida Lagunasa *American Gitanos in Mexico City*[69], gdzie etnografia osadzona jest w różnorodnych danych historycznych pochodzących z dostępnych opracowań. James Deutsch[70] do kolekcji „portretów" panteonu aktywistów romskich z całego świata dodaje biografię amerykańskiego

[64] Brian Belton, *op. cit.*, s. 91.
[65] Carol Silverman, *Romani routes: Cultural politics and Balkan music in diaspora*, Oxford University Press, Nowy Jork 2012.
[66] Martin Fotta, *op. cit.*; Patricia Galletti, *The Roma/Gitanos as the other and as alterity in colonial Spanish America (15th–19th centuries)*, „International Journal of Roma Studies", 2021, t. III, nr 2; Esteban Acuña Cabanzo, *A transatlantic perspective on Romani thoughts, movements, and presence beyond Europe*, „Critical Romani Studies", 2019, t. II, nr 1, s. 42–60.
[67] *Nombrar y circular, Gitanos entre Europa y las Américas: Innovación, creativity y resistencia*, red. Neyra Patricia Alvarado Solís, El Colegio de San Luis, San Luis Potosí 2020.
[68] Matt Salo, Sheila Salo, *Romnichel economic and social organization in urban New England, 1850–1930*, „Urban Anthropology", 1982, t. XI, nr 3–4; *Idem*, *Gypsy immigration to the United States*, w: *Papers from the sixth and seventh annual meetings*, red. Joanne Grumet, Gypsy Lore Society, Nowy Jork 1986; Sheila Salo, *The flight into Mexico, 1917*, „Journal of the Gypsy Lore Society", 1992, t. II, nr 1; Carol Silverman, *Oregon Roma (Gypsies): A hidden history*, „Oregon Historical Quarterly", 2017, t. CXVIII, nr 4.
[69] David Lagunas, *American Gitanos in Mexico City: Transnationalism, cultural identity and economic environment*, Palgrave MacMillan, Nowy Jork 2023.
[70] James I. Deutsch, *Steve Kaslov*, w: *Roma portraits in history*, red. Elena Marushiakova, Vesselin Popov, Brill, Lejda 2022, s. 607–617; Cynthia Levine-Rasky, *Writing the Roma: Histories, policies and communities in Canada*, Fernwood Publishing, Halifax 2016.

Roma Steve'a Kaslova, podczas gdy Cynthia Levine-Rasky[71] opisuje imigrację do Kanady pod koniec XX wieku, by ugruntować swoje dociekania socjologiczne. Wszyscy ci badacze zdają się zwracać ku pisaniu historii dopiero zauważywszy konsekwencje jej nieobecności dla snutych przez nich narracji współczesnych. W pierwszej kolejności pragną zrozumieć oni Romów amerykańskich, a dopiero w drugiej – zrozumieć historię Romów amerykańskich.

Badania akademickie niepoświadczone weryfikowalnymi źródłami pierwotnymi, właściwą kontekstualizacją historyczną i recenzjami innych fachowców, zostaną prawdopodobnie odrzucone przez historyków jako wiedza nieużyteczna (mimo, że może być prawdziwa). Znacząca część dorobku poświęconego dziejom amerykańskich Romów wpisuje się w jedną z tych trzech kategorii. Tym samym historia amerykańska w ujęciu zawodowych historyków pozostaje zubożona, gdy przechodzą oni obok opowieści z przeszłości, które na pierwszy rzut oka nie kierują się rygorem metody historycznej. Nieobecność ta odciska niezatarte piętno zarówno na romologach, jak i na samych amerykańskich Romach.

SZKODLIWE KONSEKWENCJE DLA ROMÓW AMERYKAŃSKICH

Osadzenie życia Romów w przeszłości Ameryki – we właściwym kontekście historycznym – dostarczy działającym we wszystkich dyscyplinach i obszarach, w tym w dziedzinie praw człowieka[72], trwalszego fundamentu, na którym mogą oprzeć swą pracę. Takie stabilniejsze podwaliny historyczne powinny pozwolić na zadawanie nowych pytań i podążanie nowymi ścieżkami badawczymi, i tym samym lepiej wyjaśnić i zrozumieć życie Romów amerykańskich dzisiaj. Kiedy te nieobecności, milczenia i „ahistorie" stają się normą, oddziałują na życie współczesnych Romów i aktywistów, którzy – choć wysiłki swe (słusznie) skupiają na innych kwestiach – wciąż odwołują się do historii, by odpowiedzieć na pytania o sens swego życia i pracy. Praca ta często skupia się na walce z wymazywaniem i wykorzystywaniem faktów historycznych do legitymizacji swoich postulatów dotyczących teraźniejszości i nadziei na przyszłość. Temat przewodni Roma Week 2023 – *Reveal our Past to Reclaim our Future,* daje wyraz znaczeniu, jakie dla poczynań aktywistów ma historia[73].

---

[71] James I. Deutsch, *Steve Kaslov*, w: *Roma portraits in history*, red. Elena Marushiakova, Vesselin Popov, Brill, Lejda 2022; Cynthia Levine-Rasky, *Writing the Roma: Histories, policies and communities in Canada*, Fernwood Publishing, Halifax 2016.

[72] David Meyer, Michael Uyehara, *The U.S. Department of State and international efforts to promote the human rights of Roma*, w: *Realizing Roma rights*, red. Jacqueline Bhabha, Andrzej Mirga, Margareta Matache, University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2017. Autorzy ci czerpią informacje historyczne wyłącznie z nieopatrzonej informacją o autorstwie strony internetowej muzeum poświęconej kolekcji Carlosa de Wendler-Funaro: https://smithsonianeducation.org/migrations/gyp/gypstart.html.

[73] Roma Week 2023, https://romaweek.eu [dostęp: 11.05.2023].

Romki z South Side w Chicago, 1941 r. Fot. Lee, Russell, ze zbiorów Library of Congress.

Brak historii Romów amerykańskich ma także implikacje w innych demokracjach uczestniczących, takich jak Stany Zjednoczone. Carol Silverman, pisząc w 2017 roku, zauważyła, że „żadni Romowie z Oregonu nie są obecnie aktywistami [...] [lecz] [...] wierzę, że gdyby więcej Romów znało swoją historię, byliby bardziej zaangażowani; jednak nie jest ona nauczana w szkołach ani omawia w domu”[74]. Ta spuścizna „u-nieobecniania” przez historyków amerykańskich ma konsekwencje w świecie rzeczywistym. Umieszczenie Romów z różnych czasów i miejsc w ich właściwym kontekście historycznym ujawnia specyfikę ich doświadczeń. Wynikająca z tego różnorodność doświadczenia zadaje kłam wszelkim esencjalizującym ramom pojęciowym, czy wnioskom, uniwersalnie rozciąganym w czasie i przestrzeni. Konsekwencje esencjalizowania, fikcjonalizowania i „ahistoryzowania” życia Romów w przeszłości, sięgają życia wielu Romów amerykańskich tu i teraz.

Szkodom ponoszonym stąd przez Romów można zaradzić, tak jak zaczęto to czynić w przypadku innych grup – ale tylko za pomocą rzetelnych historii. Na przykład ruchy na rzecz reparacji wymagają przyjrzenia się historycznym niesprawiedliwościom. Jednak skuteczne ruchy reparacyjne z zasady wymagają udokumentowania przeszłych krzywd[75]. Dyscyplina historii ma zatem w tych wysiłkach miejsce centralne, nawet jeśli sposób, w jaki historia może być wykorzystywana i tworzona na potrzeby takich działań, pozostaje sporny. Najwyraźniej widać to w niektórych ustaleniach niedawnego studium *Health and Human Rights and Voice of Roma* przeprowadzonego w 2020 roku przez

[74] Carol Silverman, *Oregon Roma (Gypsies): A hidden history*, *op. cit.*, s. 545.

[75] Nicole L. Immler, *Colonial history at court: Legal decisions and their social dilemmas*, w: *Time for reparations: A global perspective*, red. Jacqueline Bhabha, Margareta Matache, Caroline Elkins, University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2021, s. 153–154; Margareta Matache, Jacqueline Bhabha, *The Roma case for reparations*, w: *Time for reparations*, *op. cit.*, s. 263–264.

Uniwersytet Harvarda. Jego autorzy pragnęli zrozumieć, w jaki sposób „około milion Romów w USA […] doświadcza swojego statusu mniejszości". Odkryli, że:

> odpowiedzi są doprawdy niepokojące. Niemal wszyscy respondenci czuli, że większość Amerykanów wie niewiele lub nic o Romach amerykańskich, a mimo to zdecydowana większość doświadczyła antyromskich nastrojów, przywołując panujące stereotypy Romów jako przestępców, kłamców i złodziei. W konsekwencji większość respondentów jednocześnie ceniła, jak i ukrywała swoją romską tożsamość. Bycie Romem było powszechnie postrzegane jako obniżające szanse na edukację, mieszkanie i pracę. Ustalenia te dostarczają kolejnych dowodów na wszechobecność rasizmu w Stanach Zjednoczonych[76].

Autorzy podsumowują słowami: „Mamy nadzieję, że badanie to wzbudzi większe zainteresowanie i zrozumienie tego wyjątkowego dziedzictwa oraz wzmocni zbiorową determinację by otoczyć amerykańskich Romów ochroną"[77]. Choć samo zgłębienie historii Romów nie wyeliminuje wymierzonego w nich rasizmu[78], próby przezwyciężenia tych uprzedzeń w Stanach Zjednoczonych i obu Amerykach pozostaną bezcelowe bez zrozumienia ich genezy, ewolucji oraz uwarunkowań czasoprzestrzennych. Wymaga to przyjęcia perspektywy historycznej, dla której punktem wyjścia muszą być same dzieje Romów. Ukazanie autentycznego doświadczenia amerykańskich Romów w całej jego różnorodności – w tym uderzającego w nich rasizmu i dyskryminacji – w dużej mierze zatarłoby funkcjonujące na ich temat fikcyjne wyobrażenia, co udowodniła już historiografia badająca losy innych amerykańskich społeczności[79].

Romowie muszą być zaangażowani w budowanie tej historii. Jako badaczka niebędąca Romką mogę stosować metodę historyczną w sposób, który moi koledzy po fachu uznają za dopuszczalny, nie mogę, jednakże wyjść poza mój własny subiektywizm. Historie, które decyduję się opowiadać opowiedzieć za pomocą odkrytych przeze mnie świadectw, zawsze mogłyby być sformułowane inaczej. Gdybym pisała historie inaczej wiążące się ze źródłami, narracje moje byłyby bez wątpienia inne. Próbkę tego, jak wpływa to na historiografię, dają rozważania historyka Rafaela Buhigasa Jiméneza[80] o „ćwiczeniu z tworzenia historii »będąc

[76] Margareta Matache *et al.*, *Romani realities in the United States: Breaking the silence, challenging the stereotypes*, FXB Center for Health and Human Rights at Harvard University and Voice of Roma, Boston 2020, s. 4.
[77] *Ibidem*.
[78] Margareta Matache, Jacqueline Bhabha, *op. cit.*, s. 261.
[79] Philip J. Deloria, *Playing Indian*, Yale University Press, New Haven 1999; *Idem*, *Indians in unexpected places*, University of Kansas Press, Topeka 2004.
[80] Rafael Buhigas Jiménez, *And what about Gypsy/Romani historians? Notes for the construction of a historiographic problem*, „Historia, Gitanos y Memoria", 28 lutego 2021, https://hgm.hypotheses.org/521, [dostęp: 11.05.2023].

historykiem cygańskim«" opisujące hiszpański „problem historiograficzny, który nie skończy kiełkować". Jiménez „przeplata to, co autobiograficzne i intelektualne w próbie podejścia do debaty z perspektywy *egohistorie*, konfrontując się z sytuacją twarzą w twarz". Buhigas Jiménez dotyka wielu z tych samych problemów i obaw, rozważanych przeze mnie w niniejszym eseju, ale co istotne, robi to w ramach odmiennej subiektywności. Tym samym ujawnia dodatkowe ograniczenia dla rzetelnej współczesnej historiografii Romów amerykańskich, ujawnia także potencjał, jaki drzemie w nowych podejściach.

Jeśli historie konstruowane na temat przeszłości amerykańskich Romów dotyczą bardziej odkrycia dokonanego przez historyka niż użytecznych lekcji, jakie przeszłość ma dla teraźniejszości lub przyszłości, historia Romów amerykańskich ma niewielkie szanse, by przemawiać do nich samych. Romowie amerykańscy z przeszłości i teraźniejszości zasługują na więcej niż to, co zaoferowali im historycy. Zasługują na to, by ich prawdziwe opowieści o przeszłości zostały opowiedziane w kontekstach, które miałyby sens dla nich samych, a nie tylko w sposoby, które mają sens dla nas. Ponieważ historia Ameryki jest w wciąż w dużej mierze rozumiana przez opinię publiczną jako addytywna wielokulturowa opowieść, wykorzystywana do obrony i propagowania bardziej inkluzywnej teraźniejszości, historyczna nieobecność może usprawiedliwiać, wyjaśniać, a nawet prowokować fikcyjną obecność Romów amerykańskich w świadomości wielu współczesnych. Jeśli historycy nie są zobligowani do opowiadania prawdziwych historii o przeszłości amerykańskich Romów, powinniśmy żądać wyjaśnienia, dlaczego tak jest, skoro wymaga się tego w przypadku wszystkich innych. Jeśli Romowie amerykańscy nie mają miejsca w tej historii – opowieści łączącej przeszłość i teraźniejszość – to nie mają oni miejsca wśród współczesnych ludów amerykańskich – poza swoją obecnością w uwłaczających i szkodliwych fikcjach.

HISTORIA DLA PRZYSZŁOŚCI

Przełamanie tego kręgu jest trudne, ponieważ inicjowanie nowych szlaków wymaga więcej werwy i większej wiary niż dalsze prowadzenie lub nawigowanie wzdłuż istniejących już trajektorii. Wiele z kwestii – strukturalnych, metodologicznych i osobistych – które powstrzymują historyków przed pisaniem historii romskiej, istnieje dlatego, że nikt dotąd tej historii nie napisał. Jednak wielu innych, poprzednio nieobecnych w historii Ameryki, zaznacza w niej obecnie rosnącą, a nawet znaczną obecność[81]. Kobiety, grupy poddane urasowieniu i osoby queer to oczywiste przykłady. Jednak nie doszło do tego ot tak – trzeba było podjąć decyzje, zezwalające na napisanie nowych historii. Promotorzy zachęcali studentów do wsłuchiwania się w milczenia, witali z otwartymi ramionami (lub przynajmniej

[81] Anna Mirga-Kruszelnicka, *Romani studies and emerging Romani scholarship*, „Roma Rights: Journal of the European Roma Rights Centre", 2015, nr 2.

tolerowali) nowe podejścia i metodologie, znajdujące oddźwięk w nowym pokoleniu. Redaktorzy hojnie publikowali prace, które nie do końca wpasowywały się w zastaną wiedzę. Historycy uczyli się z innych badań o nieobecnościach, których sami jeszcze nie odczuli. Zachęcanie kolegi, studenta czy redaktora do zajęcia się historią amerykańskich Romów jest opcją dostępną dla każdego z nas.

Historycy są zobowiązani w wiedzy, którą wytwarzają, przedkładać życie przeszłe nad teraźniejsze. Taka już specyfika tej dyscypliny i przynależnej jej metodologii. To, że historia Romów amerykańskich nie została napisana, wynika ze świadomych wyborów dokonywanych przez historyków. Zademonstrowali oni raz za razem, że „subalterni mogą mówić", mówili i mówią[82]. Tak więc, podczas gdy tworzenie udokumentowanej przeszłości pozostaje domeną zawodowych historyków, kiedy ci uchylają się od swojej powinności, inni snują o przeszłości takie opowieści, jakich potrzebują. By wyjść poza zaprzeczanie fikcjom, trzeba zastąpić je opowieściami prawdziwymi – opowieściami o przeszłości, które można powiązać z opowieściami o teraźniejszości. Źródła do opowiedzenia tych prawdziwych historii z przeszłości istnieją. Romowie byli obecni. Romowie mówili. Czas pokaże, czy historycy zaczną słuchać.

PODZIĘKOWANIA

Autorka pragnie podziękować Russellowi Patrickowi Brownowi, Martinowi Fotcie, Ariemu Joskowiczowi oraz uczestnikom Praskiego Forum Historii Romskiej za ich pomocne uwagi do wcześniejszych wersji tego artykułu.

BIBLIOGRAFIA

ABREAU, Laurinda, *Beggars, vagrants and Romanies: Repression and persecution in Portuguese society (14th–18th centuries)*, „Hygiea Internationalis", 2007, t. VI, nr 1.

ACUÑA CABANZO, Esteban, *A transatlantic perspective on Romani thoughts, movements, and presence beyond Europe*, „Critical Romani Studies", 2019, t. II, nr 1.

Nombrar y circular, Gitanos entre Europa y las Américas: Innovación, creatividad y resistencia, red. ALVARADO SOLÍS, Neyra Patricia, El Colegio de San Luis, San Luis Potosí 2020.

ASSÉO, Henriette, *Marginalité et exclusion: Le traitement administratif des Bohémiens*, w: *Problèmes socio-culturels en France au XVIIe siècle*, red. MANDROU, Robert, Klincksieck, Paryż 1974.

– *Visibilité et identité flottante: Les „Bohémiens" ou „Egyptiens" (Tsiganes) dans la France de l'ancien régime*, „Historein", 2000, nr 2.

[82] *Can the subaltern speak? Reflections on the history of an idea*, red. Rosalind C. Morris, Columbia University Press, Nowy Jork 2010.

AUBERT, Guillaume, *The blood of France: Race and purity of blood in the French Atlantic world*, „William and Mary Quarterly", 2004, t. LXI, nr 3.
BAROCO, Fernanda, LAGUNAS, David, *Another otherness: The case of the Roma in Mexico*, w: *Masks of identity: Representing and performing otherness in Latin America*, red. MÁCHA, Přemysl, GÓMEZ-PELLÓN, Eloy, Cambridge Scholars, Newcastle 2014.
BAROCO GÁLVEZ, Fernanda, *La otredad invisible. Estrategias culturales de los Gitanos en España y la Nueva España siglos XVI–XVIII*, praca licencjacka, Escuela Nacional de Antropología e Historia, 2014.
BELTON, Brian, *Questing Gypsy identity: Ethnic narratives in Britain and America*, Roman and Littlefield, Nowy Jork 2005.
BLOOMFIELD, Martha Aladjem, *Romanies in Michigan*, Michigan State University Press, East Lansing 2019.
BROOKS, Lisa, *The common pot: The recovery of native space in the northeast*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2018.
BROZGAL, Lia, *Absent the archive: Cultural traces of a massacre in Paris, 17 October 1961*, Liverpool University Press, Liverpool 2020.
BUHIGAS JIMÉNEZ, Rafael, *And what about Gypsy/Romani historians? Notes for the construction of a historiographic problem*, „Historia, Gitanos y Memoria", 28 lutego 2021a, https://hgm.hypotheses.org/521 [dostęp: 11.05.2023].
– *The „official" Roma immigration to Argentina through the case of Rom migrants by sea between 1911 and 1947*, „International Journal of Roma Studies", 2021b, t. III, nr 3.
What is history now: How the past and present speak to each other, red. CARR, Helen, LIPSCOMB, Suzanna, Orion, Londyn 2021.
COELHO, F. Adolpho, *Os Ciganos de Portugal: Com um estudo sobre o calão*, Imprensa Nacional, Lizbona 1892.
„Congressional Globe", 39th Cong., 1st Sess., Part 4, 30 May, 1866.
COSTA, Elisa Maria Lopes da, *A família Cigana e o povoamento do Brasil: Uma histórie singular*, w: *Sexualidade, família, e religião na colonização do Brasil*, red. SILVA, Maria Beatriz Nizza da, Livros Horizonte, Lizbona 2001.
– *Contributos Ciganos para o povoamento do Brasil (Séculos XVI–XIX)*, „Arquipélago", 2005, t. II, nr 9.
CRESSY, David, *Gypsies: An English history*, Oxford University Press, Londyn 2018.
DELORIA, Philip J., *Playing Indian*, Yale University Press, New Haven 1999.
– *Indians in unexpected places*, University of Kansas Press, Topeka 2004.
DEUTSCH, James I., *Steve Kaslov*, w: *Roma portraits in history*, red. MARUSHIAKOVA, Elena, POPOV, Vesselin, Brill, Lejda 2022.
DONNELLY, Mark, NORTON, Claire, *Doing history*, wyd. II, Routledge, Nowy Jork 2021.
DONOVAN, Bill M., *Changing perceptions of social deviance: Gypsies in early modern Portugal and Brazil*, „Journal of Social History", 1992, t. XXVI, nr 1.
FAHOUM, Basma, DUBNOV, Arie M., *Agnotology in Palestine/Israel: Tantura and*

the Teddy Katz affair twenty years on, „American Historical Review", 2023, t. CXXVIII, nr 1.

FERRARI, Florencia, FOTTA, Martin, *Brazilian gypsiology: A view from anthropology*, „Romani Studies. Fifth Series", 2014, t. XXIV, nr 2.

Relatos populares de la inquisición novohispana: Rito, magia y otras supersticiones, siglos XVII–XVIII, red. FLORES, Enrique, MASERA, Mariana, Universidad Nacional Autónoma de México, Madryt 2010.

FOLETIER, François de Vaux de, *Les Tsiganes dans l'ancienne France*, Connaissance du Monde, Paryż 1961.

– *La grande rafle des Bohémiens du pays Basque sous le consulat*, „Etudes Tsiganes", 1968, t. XIV, nr 1.

FOTTA, Martin, *The figure of the Gypsy (Cigano) as a signpost for crises of the social hierarchy (Bahia, 1590s–1900)*, „International Review of Social History", 2020, t. LXV, nr 2.

FOTTA, Martin, SABINO SALAZAR, Mariana, *Estudos romanis (ciganos) na América Latina e no Caribe: temas emergentes e estado do campo em Argentina, Colômbia e México*, „Civitas: Revista De Ciências Sociais", 2023, t. XXIII, nr 1, e43062.

FOWLES, Severen, *People without things*, w: *An anthropology of absence: Materializations of transcendence and loss*, red. BILLE, Mikkel, HASTRUP, Frida, FLOHR, Tim, Springer, Nowy Jork 2010.

FUENTES, Marisa J., *Dispossessed lives: Enslaved women, violence, and the archive*, University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2016.

GALLETTI, Patricia, *The Roma/Gitanos as the other and as alterity in colonial Spanish America (15th–19th centuries)*, „International Journal of Roma Studies", 2021, t. III, nr 2.

GIERYN, Thomas, *Boundary-work and the demarcation of science from non-science: Strains and interests in professional ideologies of scientists*, „American Sociological Review", 1983, t. XLVIII, nr 6.

– *Cultural boundaries of science: Credibility on the line*, University of Chicago Press, Chicago 1999.

GÓMEZ ALFARO, Antonio, *La polemica sobre la deportacion o los gitanos a las colonias de America*, „Cuadernos Hispanoamericanos", 1982, nr 386, s. 308–336.

GÓMEZ ALFARO, Antonio, COSTA, Elisa Maria Lopes da, FLOATE, Sharon Sillers, *Deportaciones de gitanos*, Centre de recherches tsiganes, Madryt 1999.

GROPPER, Rena, *Gypsies in the city: Cultural patterns and survival*, Darwin Press, Princeton 1975.

HANCOCK, Ian, *The pariah syndrome: An account of Gypsy slavery and persecution*, Karoma Publishers, Ann Arbor 1987.

– *We are the Romani people: Ame sam e Rromane džene*, University of Hertfordshire Press, Hatfield 2002.

HANGER, Kimberly S., *Bounded lives, bounded places: Free black society in colonial New Orleans, 1769–1803*, Duke University Press, Durham 1997a.

– *Coping in a complex world: Free black women in colonial New Orleans*, w: *The devil's lane: Sex and race in the early South*, red. CLINTON, Catherine, GILLESPIE, Michele, Oxford University Press, Nowy Jork 1997b.
HERZOG, Tamar, *Beyond race: Exclusion in early modern Spain and Spanish America*, w: *Race and blood in the Iberian world*, red. HERING TORRES, Max S., MARTÍNEZ, María Elena, NIRENBERG, David, Lit Verlag, Berlin 2012.
ILLUZZI, Jennifer G., *Continuities and discontinuities: Antiziganism in Germany and Italy (1900–1938)*, „Sociología Histórica", 2019, nr 10.
IMMLER, Nicole L., *Colonial history at court: Legal decisions and their social dilemmas*, w: *Time for reparations: A global perspective*, red. BHABHA, Jacqueline, MATACHE, Margareta, ELKINS, Caroline, University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2021.
INGERSOLL, Thomas M., *Mammon and manon in early New Orleans: The first slave society in the Deep South, 1718–1819*, University of Tennessee Press, Knoxville 1999.
JOSKOWICZ, Ari, *Rain of ash: Roma, Jews, and the Holocaust*, Princeton University Press, Princeton 2023.
LAGUNAS, David, *American Gitanos in Mexico City: Transnationalism, cultural identity and economic environment*, Palgrave MacMillan, Nowy Jork 2023.
LEBLON, Bernard, *Les Gitans d'Espagne: Le prix de la différence*, Presses Universitaires de France, Paryż 1985.
LEE, Kenneth William, *Visions of Esmeralda Lock: Epistemic injustice, „the Gypsy woman", and Gypsilorism*, „Critical Romani Studies", 2022, t. V, nr 1.
LEVINE-RASKY, Cynthia, *Writing the Roma: Histories, policies and communities in Canada*, Fernwood Publishing, Halifax 2016.
Gypsies and Travelers in North America: An annotated bibliography, red. LOCKWOOD, William G., SALO, Sheila, The Gypsy Lore Society, Cheverly 1994.
LOWE, Lisa, *The intimacies of four continents*, Duke University Press, Durham 2015.
MARSH, Adrian, *Research and the many representations of Romani identity*, „Roma Rights Quarterly", 2007, nr 3.
MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Manuel, *Los gitanos y las Indias antes de la pragmática de Carlos III (1492–1783)*, „O Tchatchipen", 2004, nr 48.
– *The Gypsies and the prohibition of moving to the Spanish Indies*, „Revista de la CECEL", 2010, nr 10.
MARTINS TORRES, Carla Andreia, *Cuentas roja y magia de amor. Intercambios culturales entre España y Nueva España ed edad moderna*, „Hispania Sacra", 2017, t. LXXIX, nr 140.
MARUSHIAKOVA, Elena, POPOV, Vesselin, *Roma voices in history: A sourcebook*, Brill, Boston 2021.
MATACHE, Margareta, BHABHA, Jacqueline, *The Roma case for reparations*, w: *Time for reparations: A global perspective*, red. BHABHA, Jacqueline, MATACHE, Margareta, ELKINS, Caroline, University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2021.
MATACHE, Margareta, BHABHA, Jacqueline, ALLEY, Ian, BARNEY, Murphy,

PEISCH, Samuel Francis, LEWIN, Veronica, *Romani realities in the United States: Breaking the silence, challenging the stereotypes*, FXB Center for Health and Human Rights at Harvard University, Voice of Roma, Boston 2020, https://cdn1.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/2464/2020/11/Romani-realities-report-final-11.30.2020.pdf [dostęp: 11.05.2023].

MATTHEWS, Jodie, *Where are the Romanies? An absent presence in narratives of Britishness*, „Identity papers: A Journal of British and Irish Studies", 2015, t. I, nr 1.

MAYALL, David, *Gypsy identities 1500–2000*, Routledge, Nowy Jork 2004.

MEYER, David, UYEHARA, Michael, *The U.S. Department of State and international efforts to promote the human rights of Roma*, w: *Realizing Roma rights*, red. BHABHA, Jacqueline, MIRGA, Andrzej, MATACHE, Margareta, University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2017.

MILNE, George Edward, *Natchez country: Indians, colonists, and the landscapes of race in French Louisiana*, University of Georgia Press, Ateny 2015.

MIRGA-KRUSZELNICKA, Anna, *Romani studies and emerging Romani scholarship*, „Roma Rights: Journal of the European Roma Rights Centre", 2015, nr 2.

MORAES FILHO, Alexandre José de Mello, *Os Ciganos no Brasil: Contribuição ethnographica*, B. L. Garnier, Rio de Janeiro 1886.

MORGAN, Gwenda, RUSHTON, Peter, *Eighteenth-century criminal transportation: The formation of the criminal Atlantic*, Palgrave MacMillan, Nowy Jork 2004.

– *Banishment in the early Atlantic world: Convicts, rebels, and slaves*, Bloomsbury, Nowy Jork 2013.

Can the subaltern speak? Reflections on the history of an idea, red. MORRIS, Rosalind C., Columbia University Press, Nowy Jork 2010.

O'REILLY, William, *Divide et impera: Race, ethnicity, and administration in early 18th-century Habsburg Hungary*, w: *Racial discrimination and ethnicity in European history*, red. HÁLFDÁNARSON, Gudmundur, ISAACS, Anne Katherine, Edizioni Plus, Piza 2003.

ORTIZ, Albert, *Towards an inquisitorial history of binding spells or ligatues: The case against María de la Concepción, a Gypsy in New Spain*, w: *Women, witchcraft, and the inquisition in Spain and the new world*, red. ZAMORA CALVO, María Jesús, Louisiana State University Press, Baton Rouge 2021.

OSTENDORF, Ann, *„An Egiptian and noe Xtian woman": Gypsy identity and race law in early America*, „Journal of Gypsy Studies", 2017, t. I, nr 1.

– *Contextualizing American Gypsies: Experiencing criminality in the colonial Chesapeake*, „Maryland Historical Magazine", 2018, t. CXIII.

– *Racializing American „Egyptians": Shifting legal discourse, 1690s–1860s*, „Critical Romani Studies. Fifth Series", 2019, t. II, nr 2.

– *„To get himself out of slavery": Escape, justice, and honor in the life of a colonial French Louisiana Bohemian (Gypsy)*, „Frühneuzeit-Info", 2020, nr 31.

– *Louisiana Bohemians: Community, race, and empire*, „Early American Studies", 2021a, t. XIX, nr 4.

– *Louisianští Romové: Konstrukce rasy v koloniálním Karibiku*, „Romano Dzaniben", 2021b, t. XXVIII, nr 1.
PADURE, Cristian, DE PASCALE, Stefano, ADAMOU, Evangelia, *Variation between the copula si „to be" and the l-clitics in Romani spoken in Mexico*, „Romani Studies. Fifth Series", 2018, t. XXVIII, nr 2.
PARDO-FIGUEROA THAYS, Carlos, *Gitanos en Lima: Historia, cultura e imágenes de los rom, los ludar y los calé peruanos*, Pontificia Universidad Católica del Perú, Lima 2013.
PUTNAM, Lara, *The transnational and the text-searchable: Digitized sources and the shadows they cast*, „American Historical Review", 2016, t. CXXI, nr 2.
PYM, Richard, *The Gypsies of early modern Spain, 1425–1783*, Palgrave Macmillan, Nowy Jork 2007.
– *Lives at the margin: Spain's Gypsies and the law in the late sixteenth and early seventieth centuries*, w: *The Routledge Hispanic studies companion to early modern Spanish literature and culture*, red. CACHO CASEL, Rodrigo, EGAN, Caroline, Routledge, Londyn 2022.
ROACH, Joseph, *Cities of the dead: Circum-Atlantic performance*, Columbia University Press, Nowy Jork 1996.
RICHTER, Daniel K., *Creatively anachronic grammars of power*, „Journal of the Early Republic", 2023, t. XLIII, nr 1.
Roma Week, 2023, https://romaweek.eu [dostęp: 11.05.2023].
SALO, Matt, SALO, Sheila, *Romnichel economic and social organization in urban New England, 1850–1930*, „Urban Anthropology", 1982, t. XI, nr 3–4.
– *Gypsy immigration to the United States*, w: *Papers from the sixth and seventh annual meetings*, red. GRUMET, Joanne, Gypsy Lore Society, Nowy Jork 1986.
SALO, Sheila, *The flight into Mexico, 1917*, „Journal of the Gypsy Lore Society. Fifth Series", 1992, t. II, nr 1.
SÁNCHEZ ORTEGA, Maria Helena, *Los gitanos españoles*, Castellote, Madryt 1977.
SAYRE, Gordon M., *The memoir of Lieutenant Dumont, 1715–1747: A sojourner in the French Atlantic*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 2012.
SILVERMAN, Carol, *Romani routes: Cultural politics and Balkan music in diaspora*, Oxford University Press, Nowy Jork 2012.
– *Oregon Roma (Gypsies): A hidden history*, „Oregon Historical Quarterly", 2017, t. CXVIII, nr 4.
SIMON, Zoltán Boldizsár, *History in times of unprecedented change: A theory for the 21st century*, Bloomsbury, Nowy Jork 2019.
SPEAR, Jennifer M., *Colonial intimacies: Legislating sex in French Louisiana*, „William and Mary Quarterly", 2003, t. LX, nr 1.
– *Race, sex, and social order in early New Orleans*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 2009.
STEINER, Stephan, *Combating the hydra: Violence and resistance in the Habsburg Empire, 1500–1900*, Purdue University Press, West Lafayette 2023.

STOLER, Ann Laura, *Along the archival grain: Epistemic anxieties and colonial common sense*, Princeton University Press, Princeton 2010.

SUTRE, Adèle, *„They give a history of wandering over the world": A Romani clan's transnational movement in the early 20th century*, „Quaderni Storici", 2014, t. XLXIX, nr 2.

SWAY, Marlene, *Familiar strangers: Gypsy life in America*, University of Illinois Press, Chicago 1988.

SWEET, James H., *Is history history? Identity politics and teleologies of the present*, „Perspectives on History", 17 sierpnia 2022, https://www.historians.org/research-and-publications/perspectives-on-history/september-2022/is-history-history-identity-politics-and-teleologies-of-the-present [dostęp: 11.05.2023].

TAYLOR, Becky, *Another darkness, another dawn: A history of Gypsies, Roma and Travellers*, Reaktion Books, Londyn 2014.

TAYLOR, Becky, HINKS, Jim, *What field? Where? Bringing Gypsy, Roma and Traveller history into view*, „Cultural and Social History", 2021, t. XVIII, nr 3.

TORBÁGYI, Péter, *Gitanos húngaros en América Latina*, w: *Acta Universitatis Szegediensis, Tomus VIII*, red. ANDERLE, Ádám, Universidad de Szeged, Segedyn 2003.

TROUILLOT, Michel-Rolph, *Silencing the past: Power and the production of history*, Beacon Press, Boston 2015.

TRUMPENER, Kate, *The time of the Gypsies: A „people without history" in the narratives of the west*, „Critical Inquiry", 1992, t. XVIII, nr 4.

VIDAL, Cécile, *Private and state violence against African slaves in lower Louisiana during the French period, 1699–1769*, w: *New world orders: Violence, sanction, and authority in the colonial Americas*, red. SMOLENSKI, John, HUMPHREY, Thomas J., University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2005.

– *Caribbean Louisiana: Church, métissage, and the language of race in the Mississippi colony during the French period*, w: *Louisiana: Crossroads of the Atlantic world*, red. VIDAL, Cécile, University of Pennsylvania Press, Filadelfia 2013.

– *Caribbean New Orleans: Empire, race, and the making of a slave society*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 2019.

WAKELEY-SMITH, Dalen C.B., *The one primitive people who contact with civilization has failed to exterminate: New York and „Gypsy" madness in the 1920s*, „Journal of American Ethnic History", 2023, t. XLIII, nr 1.

– *They came like Gypsies in the night: Immigration regimes, race, and Romani representations in New York City 1890–1960*, [praca doktorska], University of Michigan, 2022.

WILSON, Jonathan, *What AHA president James Sweet got wrong – and right*, „Clio and the Contemporary", 20 listopada 2022, https://clioandthecontemporary.com/2022/11/30/what-aha-president-james-sweet-got-wrong-and-right/ [dostęp: 11.05.2023].

STRESZCZENIE
Ann Ostendorf
HISTORIA ROMÓW AMERYKAŃSKICH: HISTORYCZNE NIEOBECNOŚCI I ICH KONSEKWENCJE

Amerykańscy historycy wytworzyli „historyczną nieobecność" Romów, ignorując ich obecność w źródłach. To „u-nieobecnianie" (absence-ing) wynika z wpływu przestarzałych paradygmatów poznawczych. Zrozumienie tego zjawiska wymaga analizy samej dyscypliny historycznej oraz dziejów braku historyzacji tej grupy. Wykluczenie to uderza w cztery grupy: historyków obu Ameryk, badaczy Romów w Europie, romologów amerykańskich oraz samych Romów. Doświadczana przez nich krzywda narasta, systemowo utrwalając niesprawiedliwość epistemiczną.

Słowa kluczowe: *Romowie amerykańscy, historia, historiografia, Ameryka Północna, Ameryka Południowa, Stany Zjednoczone, świat atlantycki, transatlantycki, nieobecność, milczenie, niesprawiedliwość epistemiczna.*

SUMMARY
Ann Ostendorf
ROMANI AMERICAN HISTORY: HISTORICAL ABSENCES AND THEIR CONSEQUENCES

American historians have created an historical absence by ignoring Romani people's presence in evidence from the past. The origins of this „absence-ing" are multifaceted and interrelated, but fundamentally stem from the continued influence of out-of-date and unprofessional ways of thinking and knowing. Examining and understanding „absence-ing" requires a consideration of the nature of the discipline of history as well as a history of the missing historicization of Romani Americans. The consequences of the „absence-ing" of Romani people from American histories have negatively and distinctively influenced four different groups of people: historians of the Americas; historians of Romani people in Europe; Romani studies scholars of the Americas who are not historians; and Romani Americans. The harm that each of these four groups experiences builds upon and influences the others. Epistemic injustice is thus perpetuated in linked ways.

Keywords: *Romani Americans, history, historiography, North America, South America, United States, Atlantic World, trans-Atlantic, absence, silence, epistemic injustice*